САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ОРГАН ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

INDEPENDENT UKRAINE

Зміст

Ст. ПОЛ **ЧІКАҐО** **ВИНИПЕҐ**

РІК III **ЧЕРВЕНЬ—ЛИПЕНЬ, 1950** **Ч. 6—7 (29—30).**

ПРЕСОВИЙ ФОНД «САМОСТІЙНОЇ УКРАЇНИ»

«Самостійна Україна» не є офіційним журналом ніякої політичної партії чи організації.

Вона повстала як журнал, що має заповнити брак в нас теоретичного журналу суспільної і політичної думки. Потребу такого журналу не треба нікому доказувати. Політична еміґрація, що не плекає в себе політичної дискусії, не розробляє проблем так теоретичного, як і оперативного порядку, зв'язаних з підготовою, і реалізацією національної революції, її многогранних процесів і вимог, перестає поволі бути політичною еміґрацією. Вона перестає виповняти завдання тої еміґрації, що лежить в основному в підготові політичних державницьки вироблених кадрів, в пропаґанді нашої визвольної боротьби серед чужого світу та організуванні матеріяльної допомоги революційним силам в Батьківщині.

Та рівночасно журнал, що стояв би на висоті свого завдання і належно виповняв цю свою ролю, мусить бути понадпартійний, загально національний, не зв'язаний формально і організаційно ні з якою політичною групою чи організацією. Політична місія української еміґрації сповняється справді головно (хоч не виключно) політичними партіями, але всіми разом, а ніякою з них виключно. А тому ставати на позиції «патріота партії» і доказувати, що тільки ця одна партія є виразником і носієм визвольного нашого процесу, чи навіть доказувати, що тільки ця одна політична партія є потрібна, а всі інші це баляст і непотреба, було б саме доказом неправильного розуміння вимог визвольної боротьби і процесу української національної революції.

Додатні моральні сторінки такої постави журналу рівночасно ставлять його в тяжке фінансове положення. Не будучи зв'язаним ні з якою політичною групою (хоч стоючи на позиціях українського націоналізму в ідеології, правопорядку і шанування традицій в практиці і народоправства в програмі), журнал позбавляє себе матеріяльної бази, без якої поява його є немислима.

Дотеперішні числа вийшли завдяки жертвенності поодиноких осіб і організацій, але жертвенність поодиноких осіб, маючи до того спорадичний характер, не може запевнити тяглої появи журналу. Видавання журналу мусить бути повірене опіці цілого громадянства, бо і репрезентує він політичну і духову думку визначних його представників, без огляду на їх ідеологію чи партійне кредо.

Появу журналу в дальшому може запевнити тільки створення сильного пресового фонду, а тому й звертаємося з закликом до усього громадянства посилати на адресу Адміністрації «Самостійної України» свої грошеві датки. Вони запевнять не тільки дальшу появу журналу, безплатну його розсилку чужинним осередкам, але теж хоч частинно зрівноважать працю авторів, співробітників, редакторів і працівників журналу, що дотепер була безінтересовною.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

ОРГАН ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

Містить статті з ділянок політики, культури й суспільного життя.

Редагує Редакційна Колеґія.

Видає УКРАЇНСЬКА НЕЗАЛЕЖНА ВИДАВНИЧА СПІЛКА в Ст. Пол. Мінн., ЗДА.

Адреса Редакції:
THE INDEPENDENT UKRAINE
9421 Burnside Ave, Chicago 19, Ill.

Адреса Адміністрації:
THE INDEPENDENT UKRAINE
P. O. Box 194 St. Paul 2, Minn. U. S. A.

Редакція застерігає собі право скорочувати рукописи. Рукописи на бажання авторів повертаються.

Передруки з «Самостійної України» дозволені тільки за поданням джерела.

Редакція містить теж дискусійні матеріяли, що є висловом думки автора, а не Редакції.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

Ціна одного примірника в ЗДА і Канаді — 25 центів. В Англії і Австралії — 2 шилінґи. В інших державах в перечисленні на валюту даної держави, по обовязуючому курсі доляра.

Передплата «Самостійної України» виносить:

в ЗДА і Канаді:
річно $2,50
піврічно $1,50
чвертьрічно $0,80
в Англії й Австралії —
річно 24 шілінґи

ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА «Самостійної України»

Канада:
"The Independent Ukraine"
P.O. Box 387
Winnipeg, Man., Canada

Південна Америка:
"Peremcha" Bookstore,
25 de Mayo 479 (14)
Buenos Aires Argentina

Велика Британія:
W. S. Shewchuk
123 Notting Hill Gate, London, W.11.

Франція:
Mr. A. Domaracky
c/ La Parole Ukrainienne
3. rue de Sabot Paris VI.

Італія і Близький Схід:
Dr. W. Fedoronchuk,
Via Nemorenss 100, int. 22 Roma, Italia

INDEPENDENT UKRAINE

Articles published on political, cultural and social topics.

Edited by Editorial Committee

Published by
UKRAINIAN INDEPENDENT PUBLISHERS LTD.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

РІК III. **ЧЕРВЕНЬ—ЛИПЕНЬ, 1950** Ч. 6—7.

Мих. Ситник

ОЛЬЖИЧ У ЖИТОМИРІ

«Багато він був більш,
Ніж сірий і камінний вірш».

О. Стефанович.

Приймав гостей розхристаний Житомир
Так, щоб кати не бачили — вночі.
І там, в якомусь непомітнім домі
Машинка стукотіла при світі.

Якісь пакети і якісь папери
Приносили таємні поштарі,
І в домі тім не зачинялись двері
Від ранку і до самої зорі.

Й була помітна всім: висока постать
І теплий погляд, гострий, як стріла:
— Заходьте, друзі і вістки приносьте,
Тут вистачить для вас усіх тепла,

Тут вистачить для вас усіх роботи
У час, коли здригається земля.
Ви ж бачите, ген біля ешафоту
Зловісний кат з утоми аж закляк.

Ах, киньте чвари. Вже від крови сковзько,
А ще ж далеко, друзі, нам іти.
Своєю кров'ю Сеник і Сціборський
До єдности вас кличуть, гей, брати.

Крізь ці пожари і буремні війни
Хіба ж не нам Господь таврує путь?
Соборна, Незалежна, Самостійна, —
Ці слова три збагни і незабудь! —

. . . Хто ж він, скажіть, цей лицар полумяний,
Цей керманич людського почуття,
Що усмішкою гоїть наші рани,
Що мертвих повертає до життя?

Хвала тобі, наш пам'ятний Житомир,
Що його порив ти беріг і лет!
Всім розкажи, що у твоєму домі
Був Ольжич — славен воїн і поет.

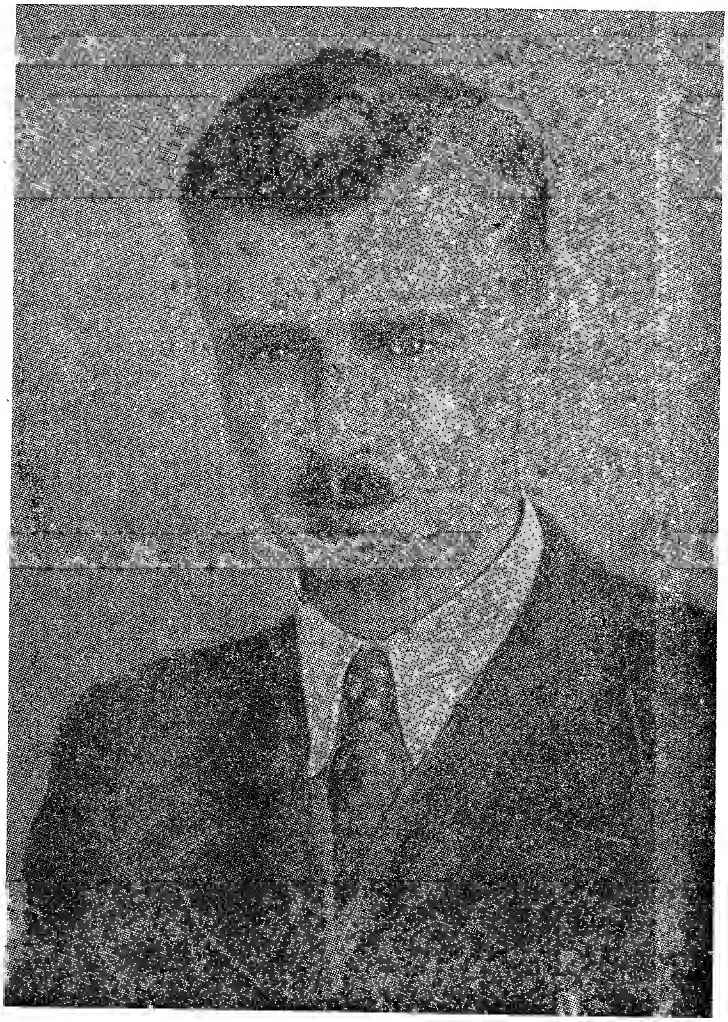

Д-Р ОЛЕГ КАНДИБА - ОЛЬЖИЧ

Дня 9 червня 1944 р. в німецькому концентраційному таборі в Сахсенгавзені згинув з рук гітлерівських опричників і їхнього служаки ката — Вірзінґа Заступник Голови Проводу Українських Націоналістів, Виконуючий Обов'язки Голови Проводу ОУН на СУЗ, член ПУН, Керманич Культурної Референтури ОУН, відомий учений — археолог, доцент Гарвардського Університету в ЗДА, один з найбільших сучасних українських поетів, член різних українських громадських, культурних і наукових установ

Д-р ОЛЕГ КАНДИБА - ОЛЬЖИЧ.

Перед світлою пам'яттю Героя Української Національної Революції клонимо свою голову.

«Самостійна Україна».

Галина Лащенко

О. Олесь і його син

(Уривок із спогадів)

Дівчинкою-школяркою вчилася я напам'ять вірші Олеся, захоплено їх деклямувала. Їх мельодійність, їх образність чарували мене:

> **І мене любила дівчинка-школярка**
> **І жила я часом в серці юнака!..**

Я знала, що Олесь жив у Чехословаччині на вигнанні, як і ми. І коли мій дядько, Вячеслав Лащенко, котрий часом відвідував О. Олеся в містечку Черношицях біля Праги, де поет тоді, в середині 20-тих років, мешкав, якось запропонував нам поїхати з ним, я з нетерплячкою чекала хвилини, коли побачу О. Олеся. Моя уява дівчинки-підлітки малювала мені поета дуже романтично: бліде обличчя, надхнені очі, чорні кучері. Поїхали до Черношиць — дядько, моя мати і я. Застали Віру Антоновну, дружину поета, і його сина Олега, що був тоді хлопцем років 16-ти, ще трохи по юнацькому незґрабний, з непропорційно довгими руками й ногами, непокірним чубом білявого волосся і соромливий. Олег мене зовсім не цікавив, для мене він був тоді лиш «син Олеся». Я самого Олеся хотіла бачити, але він довго не приходив. Віра Антоновна запропонувала піти на прогульку. Я йшла з Олегом, Віра Антоновна з мамою і дядьком за нами. Про що ми говорили тоді зовсім не пригадую, більше запам'ятався запах весняного лісу, який вразив міську дівчинку своєю свіжістю і завжди новою красою. Про Віру Антоновну лишився від цієї зустрічі милий, але блідий спогад. Вона мені чомусь нагадала мою бабусю, матір батька, яку я останній раз бачила тоді, як була ще зовсім малою дівчинкою і тому так блідо пригадую, як у сні.

Роки минали ... По закінченні гімназії, вже молоденькою одруженою панею, я зустрілась якось в товаристві з сином Олеся, Олегом Кандибою. Він змінився: вирівнявся, погарнішав. Тепер вже він не лише «син Олеся», але — Олег Кандиба, студент філософічного факультету Карлового Університету в Празі. Олег Кандиба закінчував університет, я починала. Бачила його часом на лекціях професора Нідерле, відомого вченого археолога, часом в бібліотеці Клементінума. Не належав до «життерадісних» студентів. Ходив наче загорнений у сірий плащ, зосереджений у собі. Деколи я бачила, як він довго, серьйозно говорив то з тим, то з іншим, але це бували приблизно ті самі люди. Коли він говорив, збоку здавалось, що він у чимсь переконує співбесідника; часом уважно і терпеливо слухав, що йому говорять, трохи нахиливши голову набік. Як на його дуже високий зріст, ходу мав легку, трохи котячу, але певну. Був не зовсім пропорційно збудований: на дуже високім тілі — надто мала ґолова.

Під псевдонімом О. Ольжич з'явилась його перша збірка поезій «Рінь». Вона відразу звернула на себе увагу і мала, особливо серед молоді, великий успіх. Це не була збірка початкуючого автора, це були поезії зрілі формою і змістом. Він признався був якось, що віршова техніка дається йому тяжко. Над кожним віршем багато працював. Ольжич стриманий, скупий на слова, суворий, притягав тепер більше, ніж Олесь. Останній здавався надто «серенадний». Ольжич була сучасність в її гострими вимогами. Тепер «син Олеся» був не лише Олегом Кандибою, але й поетом Ольжичем.

Старша ґенерація Ольжича часто не розуміла, але молодша відчула його. Якось на вечірці, танцюючи з М. Чирським, я спитала його — хто на його думку більший, як поет — Олесь чи Ольжич.

— Так не можна порівнювати — відповів він — кожний з них в свому стилі. Є. Маланюк, що віком стоїть приблизно посередині між Олесем і Ольжичем, ще забагато залежить від минулого і нагадує багатьох російських поетів першої чверті XX ст., на поезії яких властиво був вихований, хоч він і проклинає Московію і від них все намагався відійти. Ольжич вже вільний від цих впливів і де в чім споріднений хіба з одним Ґумільовим, розстріляним большевиками. Ґумільов був одним із улюблених поетів Ольжича. Може найменше знаходиться під впливом московської поезії і будь-якої іншої — як це не дивно — найстарший від усіх віком, якраз Олесь. Дуже талановитий, на жаль, рано померлий поет Б. Антонич, що відразу звертає на себе увагу своми віршами, всеж далеко не має того впливу на молодь, що Ольжич. Бо молоде покоління, яке було виховане на леґенді Визвольної Боротьби 1917—21, на леґенді Крут і Базару, прагнуло довершити розпочате діло, і поезія О. Ольжича була співзвучна з його настроями. До нього вже інші поети того часу йшли тимже шляхом, але він зумів ще читкіше, ще виразніше і глибше висловити новітній світогляд. Молодь відчувала, що на її плечі впаде тяжке завдання, і що цей час — час підготовки.

> **Ми вийдем жорстоке зустріти,**
> **Заховане в ранковій млі...**

Що буде «потрібно всіх у роботі». Ольжич шукає їх, збирає їх навколо своєї ідеї, пристрасно кличе героїв:

> **Дорогі до безтями! Прийдіть!**

І кликав він не даремно. Надійшла доба великих подій. Український нарід, а передовсім українська молодь, стояли перед новим іспитом. І, не дивлячись на ввесь траґізм сучасного, українська молодь цей іспит витримала. Вона не лишилась мертвою. Вона боролась жорстоко тими спосо-

бами, які ій лишались до боротьби. Але й тоді, коли вийшла в світ «Рінь», за начебто мирних часів, Україна пережила сталу революцію. Страждання українського народа під Советами, загострені відношення з поляками, румунами й чехами українців Галичини, Волині, Холмщини, Буковини, Закарпаття тримали душі ввесь час в напруженні. «Мирні» речі нікого не цікавили. Навіть кохання, що завше хвилювало молоді серця, відійшло на другий плян. Люди кохали й одружувались, але про це мало писали. Маланюк ще пише свої циклі про «нещадиму Кармен», але він і стоїть ще одною ногою в минулому. Він, що здавався в 20-ті роки революційним, вже в 30-ті роки «устарів». Ольжич перший непереможний володар української поезії 30-тих років. Хай його не розуміють старші, але молодь, аванґард — за ним. Юна, жорстоко хвора Леся Петлюрівна, відірвана від усіх, навіть від молоді недугою і віддаллю, долею закинута до Пиренеїв, Леся, та, що виховувалась під рев гармат і дитиною вражала полковників і ґенералів своєю обізнаністю в військових справах, цікавиться з усіх поетів найбільше Ольжичем. Його ніби холодна поезія, де так мало душі і так багато духа, для неї рідна.

Москалі, навіть з тих, найліберальніших, і дуже невеликих кількістю, котрі вже годні визнати, що в українській мові може бути поетична творчість, ще перетравлюють О. Олеся, М. Рильського, П. Тичину, вже більше обурюються Маланюком і цілком вражені Ольжичем.

— Це вже зовсім щось інше, — сказав мені один москаль по прочитанні збірки Ольжича. В голосі його чулось здивовання й неспокій. Бо на думку й тих найліберальніших москалів, в провінційній українській поезії можна писати про природу, про кохання, про тяжку недолю, про історичне минуле, але . . .

О. Олесь

— — — — — — — — — — — — — — —

«Будительська» роля Олеся, його вплив на українське суспільство був найсильніший від 1907—1917 рр. Нещасливе закінчення Визвольних змагань 1917—1921 р. викликало у всіх глибоко думаючих українських людей потребу знайти причини невдачі. Безправність еміґраційного життя, туга за втраченою батьківщино, злидні, а головне, розчарування у де-котрих «вождях» українського визвольного руху, примушує О. Олеся переживати це, боліти душею. І він пише свою талановиту сатиричну Перезву. Гострим словом торкається там багатьох відомих в українському світі осіб і викликає серед багатьох незадоволення і ненависть до себе.

Олесь пише Перезву, Олесь пише патріотичні вірші, Олесь пише п'єсу, де малює жахливе підсоветське життя, щоб підняти дух, освіжити повітря, підсилити патріотизм, пробудити запал, віру! «О, слово, будь мечем моїм!»

О. Ольжич, син О. Олеся, продовжував цю «будительську» працю батька, Він відчував, що в 30-ті роки XX ст. не можна жити тими ідеями, котрими жили в 1917 році. Довголітня окупація москалями, поляками, румунами й чехами українських земель, довготриваюча еміґрація, усвідомлення хиб, зроблених в минулім, все це примушує шукати нових шляхів. Ольжич хоче формувати новий тип українця нової доби. І цим співзвучний з Д. Донцовим, Юрієм Липою, Є. Маланюком, О. Телігою та іншими . . . Але Ольжич іде ще далі. Він кличе не лише «словом»:

Ніщо слова, ми діло несемо,
Ніщо мистецтво і мана теорій,
Бо нам дано знайти життя само
В красі непорторимій і суворій.

Він сам активно приймає в політичнім житті участь. Талановитий поет і вчений, він не шкодує свого часу і на іншу працю, яку вважає найпотрібнішою для української справи. За це сидить в мадярській в'язниці разом з М. Чирським, М. Мухиним та іншими своїми однодумцями на Карпатській Україні 1939 р., всюди їздить, один із перших потрапляє до звільненого від большевиків Києва і живе там серед великих небезпек,

пізніше у Львові, займаючи керівне становище в революційнім українськім підпіллі, і на цьому пості в червні 1944-го року гине.

30-ті роки були ніби роки підготовки до страшливої війни 1941—45 рр., коли на землях українських найбільш криваве кредо цілої війни.

Йдете неухильно, йдете до кінця
І вибух голосить ваш прихід.

Так і сталось. Вибухом зустрів Київ нових «гостей»... «Місто-хамелеон» показало ще раз своє таємне обличчя. Запалали пожари, летіли в повітря підміновані большевиками доми, почались арешти... Небезпеки чигали на кожнім кроці. Але радісно було на серці. Всюди на чужині людина відчувала свою периферійність і тільки тут у Києві, тут «на нашій, не своїй землі» відчувала людина, що центр світу там, де ми.

Хто дихав хоч день так вільно,
До смерти хмільний украй.

Ще до другої світової війни Олег Кандиба гостював на Буковині у свого знайомого О. З. Якось вдвох сиділи вони на горбку. Навколо було пахуче літо зеленої Буковини. Раптом Олег Кандиба спитав:

— Ви почуваєте себе тут господарем, хоч тут володіють румуни?

— Так, — відповів З. — почуваю.

— І я почуваю — сказав Олег Кандиба.

Олесь ввесь час хотів, щоб Олег займався літературною і науковою працею, яку так вдало розпочав. Олесь вважав, що Олег мало надається до праці політичної, що він пішов невластивою йому дорогою. Але якось, вже хворий, сказав, що Олег пішов шляхом революціонера, то хай іде до кінця. Що не можна перескакувати з одного на друге:

Коли щось хочеш досягнуть
Зміцни свої бажання,
І йди вже сміло до мети
Без сумніву й вагання

писав Олесь тодіж, при кінці життя, бо

Лише натягнена струна
Пробудить звуки мертві.

Ольжич був зразком нової людини,

Шляхи, велитенські гадюки...
Невгнутий, розміряний крок...
Діла і змагання сторукі
І смерть, як найвищий вінок.

Такий був сам Ольжич і такою була його смерть. І чи ж не про таких, як він, писав свого часу Олесь у вірші «Поклін борцям».

Я бачу вас, святі могили,
Без напису, імен, хрестів...
Хто в них? Чиї тіла гарячі?
Хто назве лицарів, борців?
Хто втрату нації оплаче,
Коли поховано співців?
Благословенні будьте нині
І прісно, і во вік віків!
Світіть, як зорі, Україні!

І чи ж не такою була смерть його сина, про яку Олесь ніколи не довідався. Ввесь тягар смерти єдиного свого сина понесла дружина Олеся, Віра Антоновна, мати Олега, яка протягом кількох тижнів стратила чоловіка й сина...

В. Державин

Олег Кандиба-Ольжич як поет і науковий діяч

Наукова діяльність д-ра Олега Кандиби — його інтелектуальна творчість — і поезія О. Ольжича — його мистецька творчість — походять із єдиного джерела, є біографічно пов'язані між собою і деякою мірою рівнобіжні. Проте вони не рівновартісні. Немає сумніву, що Олег Кандиба міг би стати не лише археологом із світовим ім'ям в галузі неолітичної кераміки та середньоевропейського неоліту взагалі — він міг би стати епохальним світічем науки, одним із тих великих вчених, що їхня конструктивна синтеза на десятки років визначає розвиток світової наукової думки. Але не судилося. Десять із чимсь років наукової та академічної діяльности д-ра О. Кандиби є присвячені тому напрямкові наукового досліду, з якого обов'язково починаються студії солідного передісторика: із скрупульозної наукової аналізи археологічних знахідок та їх географічно й стилістично пов'язаних ґруп. У цій галузі численні спеціяльні досліди О. Кандиби з середньоевропейського (а також галицького й трипільського) неоліту, друковані українською, чеською, німецькою і англійською мовами, створили йому авторитет світового фахівця, а його монументальна монографія (німецькою мовою) про мистецтво й техніку неолітичного села Шипеніц — була визнана в німецькій археологічній пресі за зразкову. На докладнішій характеристиці окремих наукових праць не зупинятимемось, бо глибоко фаховий зміст їх ледве надається до стислої популяризації; підкреслимо лише, що саме оця скрупульозна аналітична та описова робота висунула д-ра О. Кандибу на чільні й почесні академічні функції в европейському науковому світі — як завідувача археологічного відділу Чеського Національного Музею в Празі, співробітника американської археологічної експедиції Гарвардського Університету (на югославських теренах, 1933 р.), доцента Гарвардського Університету (1936 р.) і т. інш. А це не лише підносило величезною мірою науковий авторитет української археології та передісторії у світовій науці, але й вможливило таку національно істотну дію, як заснування д-ром О. Кандибою

першого в історії Українського Інституту в Америці і публікацію праць того Інституту. Наукова та академічна праця Олега Кандиби скрізь гармонійно сполучалась з його ж таки самовідданою національно-пропаґандивною та національно-організаційною діяльністю.

Проте ця наукова праця принималась вже 1939 р., коли політичні події спонукали Олега Кандибу зрезиґнувати з неї і цілковито віддатись справі Національної Революції і можливості дальших конструктивно-синтетичних наукових узагальнень залишились не здійснені — чи тому, що вони просто не встигли назріти й розгорнутись, а чи може й тому, що великі синтетичні здібності того великого розуму й характеру абсорбувались його мистецькою творчістю. Бо той синтетичний духовий чин, який становить поезію О. Ольжича, є засадничо вищий за все, що Олег Кандиба міг би — але не встиг — зробити в галузі наукової синтези.

Синтетичним характером позначається сам вже розвиток поетичної творчости Ольжича; його ліричні поезії другої половини 30-тих і початку 40-вих років (почасти опубліковані в посмертній збірці «Підзамча», 1946, почасти, на жаль, ще й на сьогодні розпорошені по сторінках «Вістника», «Самостійної Думки», «Пробоєм» та інших часописів і альманахів) — синтетично поєднують у собі бездоганну майстерність образів і глибокий ідейно філософічний зміст першої книги Ольжича — «Рінь» (1935) — із шляхетним національно-державницьким патосом його другої книги «Вежі» (1940). Проте і взята в цілому, як орґанічна духова єдність, поезія Ольжича подає високоартистично оформлену синтезу найвищих ідейних рис і вольових прагнень українського націоналізму, поєднуючи їх у величний монумент героїчного світогляду і чину.

Героїзму ніколи не бракувало в тематиці нашого красного письменства. Впродовж цілого 19. століття українська література зберігала щільний контакт із героїчним епосом козацьких дум, а за 20. століття вона позначилась героїчною тематикою І. Франка, Лесі Українки, Ю. Липи, М. Чирського, Є. Маланюка, Ю. Яновського і багатьох інших. Проте героїчна тематика — це ще не є героїчний світогляд. Поезію О. Ольжича героїзм не лише скрізь просякає тематично, а й становить її творчу психічну домінанту. Це героїзм орґанічний, незалежний від зовнішніх чинників і, сказати б, абсолютний. В героїчній тематиці інших наших поетів і белетристів незрідка відчувається, що це промовляє героїзм бездержавної нації, героїзм людини національно покривдженої, отже героїзм якоюсь мірою вимушений або, принаймні, істотно зумовлений тими чи іншими історичними подіями. Героїзм у поезії Ольжича — вільно обраний і вільний всякого розрахунку, всякої думки про духову чи іншу нагороду: він сам — своя найвища і, суттю кажучи, єдина гідна нагорода, нагорода, що вища навіть за славу:

Шляхи — велетенські гадюки...
Невгнутий, розмірений крок...
Діла і змагання сторукі
І смерть, як найвищий вінок.

Героїзм у Ольжича не випливає з національно-державницького патріотизму (як це майже скрізь у нашій сучасній поезії), а радше збігається з ним, як два рівнобіжні вияви того самого глибинно ідеалістичного світогляду, що кульмінує в екстатичному піднесенні — піднесенні найвиразніше висловленому в поезії «Піхотинець», де «душа віддлилась від тіла», що «струнке і спокійне, ступає в холодних рядах»:

До віку його не обійме
Ні сумнів, ні згадка, ні страх.
І радісно духу дивиться,
Як тіло тяга кулемет,
Стискає гарячу рушницю
І вперто позве наперед.

Ольжич належав до ґрупи письменників-націоналістів, що визначали свій світогляд як «траґічний оптимізм». Це назва, очевидна річ, умовна, а для Ольжича і зовсім сумнівна, бо в його світогляді йдеться не про траґічне, а про цілковите переборення траґічного первня, і переборення не через оптимізм, а через героїчну самопожертву, через самовільну відмову від усіх тих духових та інших благ, що їх здійсненність і осяжність оптимізм обстоює. Героїчний світогляд Ольжича стоїть понад оптимізмом і песимізмом — понад потизитивною чи неґативною оцінкою життя та дійсности; бо піднесений у ньому саможертовний героїзм не залежить ні від тієї дійсности, ні від її оцінки, а залежить кінець-кінцем від емоційно-вольового напруження самої людини, і ні від чого іншого. Звідси в поезії Ольжича оте начебто оптимістичне прийняття і виправдання космосу в усіх його реалізаціях; бо всі вони — лише матеріял і нагода для героїчного самовиявлення людини. В такому ставленні до життя і космосу неможна не добачити певної аналогії до античного стоїцизму з його «амор фаті» (любов до долі) і з його цілковитою згодою на скороминущість буття і неповторність кожного переживання:

Погасне день і спопеліє ніч,
І охолоне повногруде літо.
Ти ж не бентежся, не затулюй віч,
Дивися прямо, гордо і відкрито.
Хіба це зло, що уміра любов,
Що юність кличе старість і скорботу?
Так радісно не знати слова «знов» —
Усе вперед, вперед без повороту.

З цього високогероїчного погляду, практичне зацікавлення в реальній перемозі якоюсь мірою поступається перед перемогою духовою — перед актом самопожертви — і найгірше лихоліття обертається на найліпшу нагоду для героїчної дії:

Колись нащадкам стане час наш — «час
понурих воєн, варварських звичаїв»
(цей час ласкавий, що так щедро нас
чеснотами одвічними вінчає!)

Бо, як сам Ольжич писав про нашу добу: «Бачимо весь безмір простору, що відкривається людині героїчної духовости».

Але той героїзм ні в якому разі не становить довільної самоцілі, «чину заради чину», відриву від конкретних історичних потреб власної нації

(що й для неї, за щирим переконанням Ольжича, героїчна слава повинна бути над усе — думка, до якої можна приставати або не приставати, але не можна не ставитись з найглибшим пієтетом). Той героїзм є безумовний, проте не самоцільний: його остання й найвища мета — встановлення в людстві того самого божественного космічного ладу, що панує в природі, де «ні хмарам, ні зорям не вузько, сповняючи вічний закон»; бо немає для поета істотної різниці навіть між автострадами на поверхні земній і шляхами світил у небі: такою мірою приймає його патос єдиного закону, втіленого і в його власному творчому шляху:

Лягли на перса зимної землі
Шляхи асфальтові, ясні і прості,
І невідкличні прагнення твої —
Як сонце у холодній високості.

Постати може хіба що запитання — чи відповідає цей крайній і екстатичний героїзм нашому національному світоглядові? На це можна і слід відповісти, що є поети, які відтворюють світогляд своєї нації — і це вже становить превелику історичну заслугу — а є й поети, що той світогляд творять — і мають на це право; бо ніхто і ніщо не впливає на національний світогляд глибше і плодотворніше, ніж великий поет або великий мислитель — зокрема, коли це герой, що заплатив своїм життям за вірність своїй ідеї. Отак вчення, життя і смерть Сократа поклали непроминущий відбиток на світогляд греко-римської античности.

Тим самим високим героїзмом пояснюється і виразна предилекція Ольжича до містичної та історичної тематики — а не тим, що, мовляв, національна доля сучасної України виступає в його поезії захованою під історичними псевдонімами минулого та давноминулого (як гадали деякі критики); бо не кажучи вже про сучасну і вільну всяких псевдонімів тематику цілої збірки «Вежі» і превеликої кількости окремих поезій — багато того в історичній і передісторичній тематиці Ольжича ніякими алеґоріями чи натяками на українську сучасність не пояснюється. Ні, Ольжичеві було безпосередньо близьким і рідним усе, в чому він відчував високий і правдивий героїзм, і в боротьбі Ганнібала з Римом його однаково захоплює велич обох противників. Не історичні аналоґії між минулим і сучасним є передусім властиві для лірики Ольжича (як от для деяких драматичних творів Лесі Українки — насамперед для «Орґії» — або для політично скерованих сонетів Зерова), а почуття реальної і понадреальної тотожности ідеалу — героїчного ідеалу — в цілому людстві, більше від того — в цілому космосі. Для Ольжича леґендарні бронзовий і залізний віки — не подоба нашої сучасности, і тим паче не алеґорія, а істотна тотожність з нею, так що він може характеризувати їх разом і згадувати сучасну авіяцію поряд із зміями та драконами мітичної старовини, не відчуваючи в тому жадного анахронізму і, суттю кажучи, справді не допускаючись його:

Проливаючи кров, у грабунках і ґвалтах без ліку,
У змаганні із світом, у бої з самими собою,
Нам дано відрізнити зле й добре, мале і велике,
І прославити вірність, невинність і жертву героя.
Щоб, коли небеса вкриє сталь воронена, блискуча,
Сталь нової доби, що завершує коло одвічне,
Холод віку заліза мав взори нестерпно-пекучі,
Взори того, що красне, і того, що світло-величне.

Цьому героїчному світоглядові править за мистецьке оформлення позбавлений найменших відхилів клясичний стиль. Беручи на увагу високий поетичний смак Ольжича, доводиться визнати, що інакше це й не могло б бути; бо, висловлена якимсь менш стриманим — якимсь «романтичнішим» — стилем, така крайня емоційна напруженість видавалася б штучною та фальшивою. Консеквентний клясицизм Ольжича стоїть поза всякою дискусією і ніколи не викликав сумніву в жадного компетентного критика. Він визначається, з одного боку, прагненням граничної прецизности та абревіятури в синтаксі і відкиданнях усякої «сполучної тканини» прозаїчного викладу, отже — максимальною концентрацією поетичної мови, а з другого боку — піднесеним застосуванням лексики позаобразної, тобто слів, вжитих у прямому і безпосередньому значенні, проте такою мірою естетизованих через високу тональність дикції, що й цілий вислів лишається десь на межі між загально-вживаним і зовсім не вживаним досі, між урочистою абстракцією і найконкретнішою образністю:

Земля широка. Мудрий в небі Бог.
І серце людське — мужнє і велике.

Відповідно до того, ціла образність Ольжичева збудована на витонченому чергуванні та взаємодіянні безпосередніх і переносних значень; метафора раз-у-раз пов'язується з попереднім прямим іменуванням або через заперечення:

Річки течуть не водою,
Камінням сухим і чорним

— або через лексичний повтор:

Розкрийте зіниці, розкрийте серця

— або ж через попередню називну інтродукцію, що з неї наступний образ начебто сам собою раціонально випливає:

О, неба сірість, оливо води,
В густих туманах обважнілі віти.
Страшна вагітність, що несе плоди,
Які аж правнукам узріти.

Звідки Ольжичів клясицизм? Не від Євгена Маланюка, що він, правда, багато того передав Ольжичеві поза основними рисами стилю, але сам прийшов до клясицизму значно пізніше, а за часів літературного формування Ольжича був іще сливе вповні під владою бароккового романтизму, тоді як (цитую самого Маланюка рецензію на «Рінь» Ольжича) «у стрункій стриманості поезій Ольжича, в мужній міцності і якійсь справді народичній чистоті її духа і, врешті, в цілковитому браку всілякої барокковости — полягає найбільше значіння творчости Ольжича» (Вістник, 1935). Вказують на Павла Филиповича, як на безпосереднє джерело Ольжичевого стилю; адже й сам

Ольжич взяв за мотто до свого віршу «Воно зросло з шукання і розпуки» прикінцеві рядки:

А гострозоре, мужнє покоління
Уже росте на молодій землі

з віршу Филиповича «Візьмеш у жменю сонного насіння»; і таких стилістично дуже близьких до Ольжича поезій у збірці Филиповича «Простір» є кілька (напр., «Минула ніч тривожно і безславно» — з тематикою із «Слова о полку Ігореві» — або ж «Нехай знаходить золоті піщинки»). Сам уже нахил Филиповича до монументальної афористичности (в дусі героїчного — щоправда, пасивно-героїчного — стоїцизму) напевне вплинув на формування Ольжичевого стилю і, зокрема, на його антиквізуючий характер:

Смерть не мине, і ти загинеш сам,
Та безліч раз зійдуть твої творіння.

Але це лише часткова стилістична близькість, що далеко не вичерпує цілої Ольжичевої дикції; а для зовсім відмінних складників цієї останньої знаходимо дещо несподіваний взірець у збірці «Світлість» Юрія Липи:

Вітре тихий, квіти ніжні,
Сонце, батьку мій огнистий!
Не кажіть, що я сміявся
Там, де хвилі прозорчисті
Безпечального потока
З білих хмарок, що — високо,
Колихали злоті вісті.

Сама вже одночасна близькість до таких стилістично різноскерованих поетів, як Филипович і Липа, виразно свідчить про велику структуральну самостійність Ольжичевого клясицизму, що ввібрав у себе і гармонійно поєднав вельми різнорідні стилістичні елементи, що з них лише деякі окремі формально походять від Филиповича, Липи, Ґумільова та інших. В цілому Ольжич створив собі стиль дуже індивідуальний і разом з тим надзвичайно різноманітного діяпозону, від небувалої ще в нашій поезії ваговитої монументальности, як от:

Долини падають і туляться до ніг,
Звивають завої, відсахуючись, гори.
Наш пружний крок тверда земля доріг
Стріває стогоном покори

— аж до небувалої ще в нашій поезії легкокрилої елеґації:

Знов не вгору несміливим зором —
В безкраї степів.
Жити повно, широко і скоро
І урвать як спів.
Як колись, горіти і п'яніти,
Шоломом п'ючи,
І життя наопашку носити
На однім плечі.

«Малий томик Ольжича» — писав польський поет і критик Лободовський про «Рінь» — дає найкраще поняття про психічний характер української поезії, яка перед невидною ще і захованою долею українського народу лине високо, як Самотракійська Ніке перед човнами Темістокля, що пливуть по заливу Саляміни добувати перемогу». Ще катеґоричніше висловився (в приватному листі до Ольжича від 12. 7. 1934) Михайло Мухин: «Ваші речі можуть і мусять мати величезне виховуюче значення для наших підростаючих поетів. Не лише формально, але також тому, що Ви одинокий актуальний цілковито. Ви взагалі поет «народжених напередодні» років 1914—1921, і як такий, Ви високо взірцевий для цілої ґенерації . . . А зрештою прошу мати на увазі не Ваше реноме чи славу, а життєву потребу стількох молодших, для котрих Ви мусите й можете бути одиноким метром . . .»

Не можна, на жаль, сказати, що ця проґноза вже здійснилась на сьогодні в нашому письменстві. Насправді бо (як писав нещодавно І. Коровицький), «сувора стриманість глибокого інтелекту, ще суворіша стриманість великого таланту — склались на те, що творчість Ольжича не була нами належно оцінена, а події, що надійшли пізніше, перешкодили запізнатися з нею чужим». А з другого боку, аристократичний артизм і героїчна ідейність Ольжича далеко не скрізь є приступні нашим письменницьким колам, дезорієнтованим примітивною літературною практикою і демаґоґічними гаслами. Нарешті, сам Ольжич прожив надто недовго, щоб дати нашому суспільству вповні відчути незрівняну перевагу його поетичного ґенія.

Передчасна смерть Ольжича — це втрата великого поета, що міг би стати найбільшим поміж найбільших і не встиг був сказати свого останнього слова. Це для нас те саме, чого зазнала б італійська література — ні, не сама література, а ціла італійська нація, само поняття Італії, доки вона існуватиме — у випадку передчасної смерти Данта, наколи б він загинув від ґвельфів, не склавши свого архітвору — Божественної Комедії. А проте, непроминущі скарби фраґментарної літературної спадщини Ольжича — цього найбільшого українського поета сучасности — правлять і правитимуть за нехибний дороговказ нашому національному письменству прийдешних поколінь. Це — наш національний прапор, наше найглибше національне слово в поетичному мистецтві. Не складатимемо тут пророцтв і не вирішатимемо, чи має поезія Ольжича посісти в нашій національній літературі 20-го століття те керівне становище, як Шевченкова — за 19-го; обмежимось об'єктивною констатацією, що вона того гідна.

Євген Онацький

Світогляд Йоганна Вольфґанґа Ґете

1. ВСТУП

28 серпня 1949 р. минуло 200 літ з дня народження Йоганна Вольфґанґа Ґете, одного з найбільших ґеніїв світу, що був одночасно великим поетом, драматургом, романістом, мистцем, філософом, мовознавцем, фізиком, ботаніком, подорожником-мандрівцем, державним діячем, міністром . . .

Це був дійсно універсальний ґеній, що його твори студіювали — і студіюють — всі народи світу, перекладаючи їх на свої мови, вивчаючи їх, імітуючи їм, відповідно тлумачучи та коментуючи.

Найбільші світові музики, як Бетховен, Шуберт, Масне, Ґуно, Берліос, не кажучи вже про тисячі менших, знаходили в творах Ґете надхнення і джерело власної творчости. Досить тут пригадати, що сама тільки поема «Фавст» породила аж три великі чудові опери, що й досі чарують мільйони слухачів: «Фавст» Ґуно, «Осуд Фавста» Берліоса, та «Мефістофель» Боїто. До них треба ще додати «Вертера» Масне, «Міньон» Тома, надхнені також творами Ґете.

На жаль, український нарід досі не багато користав із величезної спадщини цього світового ґенія. Те, що до українського народу доходило, приходило переважно в московських перекладах, і тому величезній масі українського народу залишалося мало зрозумілим і неприступним. У нас досі нема українських перекладів не тільки листування Ґете, але навіть і кращих його літературних творів, як «Вільгельм Майстер», «Спорідненість душ», «Страждання Вертера», і навіть переклади «Фавста» у нас недокінчені або недосконалі.

В цій нашій праці ми користувалися перекладом «Фавста» Д. Загула, що, на превеликий жаль, не вспів перекласти другої частини цього Ґетевого архитвору, бо був передчасно розстріляний большевиками. Після розстрілу перекладача і його переклад було в Україні розстріляно, себто заборонено до вжитку.

Переклад Д. Загула, без сумніву, досить вдалий переклад.

Праць, присвячених Ґете, в українській мові, мабуть, не було багато, — мені в усякому разі вони залишилися невідомі. Тому-то, виконуючи доручення Спілки Українських Науковців, Літераторів і Мистців в Арґентині написати працю, присвячену Вольфанґові Ґете з приводу 200-ліття його народження, я міг використати тільки деякі праці італійських, французьких та еспонських авторів.

2. ҐЕТЕ І ТВОРЧІСТЬ

Як тему своєї праці я вибрав світогляд Ґете і тут спинюся першзавсе на його поглядах на творчість та поезію і мистецтво взагалі.

Уже Емерсон, відомий американський філософ, в своїй славнозвісній книжці «Представницькі люди», включив Ґете, як найдосконаліший тип письменника-філософа, що в його сформуванні зацікавлена навіть природа, поміж небагатьох великих людей, які мають право представляти все людство.

Вся природа, — писав Емерсон, — хоче, щоб нею хтось цікавився, щоб про неї оповідав. Всі речі намагаються написати свою історію. Камінь, що котиться з гори, залишає слід по собі; річка залишає своє корито; звірина — свої кості в землі; папороть, звичайний листок — залишає надгробний напис про себе в шматку вугля . . . Кожна дія людини записується в пам'яті інших людей, в її власних звичках та на її обличчі. Повітря повне звуків, небо — прикмет, і вся земля — ніби один меморандум та підписи, і кожна річ вкрита натяком, що промовляють до розуму тих, які знають і розуміють . . .

Письменник — це власне людина, що знає і розуміє. Вона співпрацює з природою. Вона допомагає природі себе виявити. Вона дивиться на ввесь світ, як на матеріял для опису й оповідання. Навіть власні страждання й переживання роблються в письменника лише матеріялом для творчости. Таким був у найвищій мірі Ґете, який писав сам про себе:

«Що я зробив? Я тільки зібрав і використав те, що я бачив, відчув, спостеріг. Я тільки використав те, що створила природа, і те, що створила людина. Всі мої писання, мені дали їх тисячі людей і тисячі речей; мудреці й невігласи, дурні й дотепники, діти й дорослі, приходили до мене й дарували мені, того навіть не підозріваючи, свої думки, свої переживання, свій досвід; вони засівали поля, що на них я збирав жнива . . . мої твори — це правдиве накопичення істот, що я їх брав із життя, і цей колективний твір носить тепер ім'я Ґете . . . »

І іншим разом він говорив своєму секретареві Екерманові:

«Справжній поет тільки той, хто вміє опанувати світ і вміє його висловити. Такий поет все буде невичерпальний, бо постійно відроджуватиметься. Бо суб'єктивна натура дуже швидко вичерпує своє обмежене внутрішнє життя, і тоді творчість перетворюється в неї в маньєризм».

Він глузував із філософів, своїх сучасників, які, залишаючись по 30 років в кабінетах, без можливости спостерігати живе життя, «присвячували ввесь свій час здобуванню якихось бідних ідей з свого мозку і думали, ніби знайшли в ньому джерело ориґінальних, великих і пожиточних концепцій», насправді ж тільки намагалися схопити в свої руки «хмарки, ніщо інше, як тільки хмарки».

Всякий нахил до надмірного суб'єктивізму іритував Ґете:

«Характеристична хиба наших молодих поетів, — говорив він, — полягає в тому, що їх особистість не посідає досить багацтва, а по за нею

вони не вміють знайти істотне ... Всі часи занепаду й розкладу визначалися суб'єктивізмом, часи ж справжнього поступу й розвитку все виявляли тенденції до об'єктивізму» ...

У своїх розмовах з Екерманом, що старанно нотував думки великої людини, Ґете нераз спинявся над питанням т. зв. оригінальности в творчості, підкреслюючи отой, вищезазначений, елемент «колективізму», себто залежности кожного, навіть і найбільшого поета, від своїх попередників та сучасників.

«Улюблена в нас тема — ориґінальність. Що вона означає? Як тільки ми народжуємося, світ починає на нас впливати, тяжити на нас, і так тяжитиме аж до кінця наших днів. Ми можемо назвати своїм — тільки нашу енерґію, нашу силу, нашу волю. Коли б я почав вираховувати, скільки я винний моїм великим попередникам і сучасникам, мало лишилося б мене свойого. Для мене було щастям, що Лесінґ, Вінкельман і Кант були старшими від мене і впливали на мене ... перші двоє в моїй молодості, а третій в моїх уже старших літах ...»

«Зрештою, — додавав він іншим разом, — ми всі — істоти колективні. Бо дуже мало в нас речей, що ми можемо їх назвати дійсно нашими. Ми все отримуємо й беремо з нашого оточення, як від тих, що були нашими попередниками, так і від тих, що живуть одночасно з нами. Найбільший ґеній світу не міг би зайти дуже далеко, коли б мусів черпати виключно з себе. А тимчасом знаходиться чимало людей, що цього не розуміють і віддають половину свого життя, блукаючи напомацьки в темряві, в погоні за мріями про якусь абсолютну ориґінальність. Я знав мистців, які чванилися тим, що ніби не йшли за ніяким учителем, ніби всього вони навчилися виключно власними силами. Божевільні! Коли б таке було можливе! Хіба ж світ не оточує їх зо всіх боків, при кожному їхньому кроці, намагаючись зробити з них щось путяще, невважаючи на ту їхню наївну дурість?!»

Ґете дуже добре знав, що Байрон, під впливом його «Фавста», написав свої відомі поеми «Манфред», «Каїн», «Перетворений Диявол», — але його дуже дивувало, що Байрон заперечував ці Ґетові впливи, ніби вони були якимсь пляґіятом і його понижували:

«Хіба те, що зробили попередники й сучасники, не належить поетові? Чому поет не мав би зірвати квітку там, де він її знаходить? Тільки привласнюючи вже накопичені скарби, можна зібрати дійсно великий скарб. Хіба я сам не привласнив ідею Іова й одну пісню Шекспіра, що перейшла до Мефістофеля? Вальтер Скот використав одну сцену з мого «Еґмонта» і постать Міньони, що фіґурує в мойому «Майстер», і проти цього рішуче нічого не можна сказати ...»

Треба тут мимоходом зазначити, що Ґете захоплювався Вальтером Скотом, і, коли одна знайома панночка висловилася перед ним, що їй дуже подобаються англійські романи, але що новий роман Вальтер Скота «Гарна Дівчина з Перту» їй видався нудним, Ґете гнівно відповів:

— Дітям подобаються тільки книжки з образками!

Ґете вважав, як ми вже, відмітили, що в основі поезії повинна лежати дійсність, без якої ніяка поезія неможлива.

«Теми поезії. — казав він Екерманові, — всі належать подіям нашого щоденного життя. Всяка окрема подія робиться поетичною, універсальною, якщо її трактує поет. Всі мої поезії походять з якоїсь дійсної події. Дійсність їх натхнула, і в дійсності вони знаходять свої основи та змисл».

Так, випадки щоденного життя перетворюються в Ґете в універсальні міти, і, напр., із спогаду університетських часів народжується відома сцена в пивниці Ауербаху, а зі звістки про смерть Байрона — спів Евфоріона в другій частині «Фавста».

Ґете вважав зовсім непотрібним дізнаватися, чи якусь тему вже трактував хтось перед ним, чи ні. — вистачало, щоб тема відповідала внутрішньому зацікавленню поета, щоб поет міг її опрацювати, згідно з власними засобами й задумами, виявляючи свій власний підхід до теми. З цього приводу, Ґете вказував на трьох грецьких траґіків — Есхіла, Софокла й Еврипіда, що — всі троє — трактували одну й ту саму тему Філоктета та його славної скрині на острові Лемносі, що без неї неможливо було взяти Трою. Але всі троє підійшли до загально-відомого сюжету цілком по ріжному.

Одночасно з цим Ґете іронізує над тими, сучасними йому німецькими естетами, які намагалися поділити теми на поетичні й не-поетичні, — бо кожна тема, кожний сюжет перетворюються в поетичні, якщо їх трактує справжній поет, що горить справжнім поетичним вогнем. Якщо ж в якому творі нас незадовольняє тема, — це означає лише, що мистець не був у стані її по мистецькому обробити: хиба не в темі, а в мистці.

Ґете був, як ми бачили, великим реалістом, — в тому розумінні, що всі елементи творчости походили, на його погляд, з дійсности, з життя, з оточення.

Та ніхто краще від Ґете не відчував цю дійсність, як **тільки покришку**, що своєю чудесною гармонійністю засвідчує про існування іншої, вищої дійсности, яку власне й відбиває мистецтво, творчість.

Для Ґете творчість — це таємничий процес, що не піддається аналізові розуму:

«Називай його, як хочеш — любов, щастя, пристрасть. Бог! Слів для цього нема в мене, але почуття тут все ... »

Так, почуття!

Пригадаймо й в «Фавсті» зауваґу з приводу красномовности:

Без почуття її не осягнути!
Словами, що не виплили з грудей,
Ніхто не в стані зворухнути
Серце і душі тих людей ...
— ... І серця з серцем вам ніколи не з'єднати,
Як не від серця ваші всі слова ...

Тут же, трохи далі, вкладено в уста Мефістофелеві саркастичні слова про аналіз, що вбиває життя:

Хто хоче щось живе пізнати,
Той мусить духа з нього виганяти:
Тоді в руках його вже всі частини,
На жаль, духовий зв'язок їх загине...

Та спостерігаючи контрасти й суперечності життя, Ґете не вважав можливим залишатися тільки відбивачем такої дійсности, яку вбачало око, — він припускав і т. зв. поетичну фікцію.

Прикладом такої поетичної фікції може служити друга частина «Фавста», де ми бачимо кохання середньовічного Фавста з давногрецькою класичною красунею Оленою, — поетичну фікцію, що далеко відходить від раціональної дійсности, і проти якої розум протестує.

Але Ґете пояснив одного дня свойому секретареві значення поетичної фікції на прикладі однієї картини Рубенса. Найбільший її чар походив із того, що одна група людей відкидала тінь в одну сторону, а друга група коло дерев в протилежну сторону:

«Світло з протилежних сторін! — здивувався Екерман. — Але ж це неможливе! Це — ненатуральне . . . »

Тоді Ґете пояснив, що в цьому парадоксальному випадкові й треба вбачати великий винахід мистецтва:

«Це світло, — сказав він, — не суперечить дійсності, воно — понад дійсністю, воно понадприродне і кориться своїм власним законам. Приклад подвійного світла в літературі? Ось вам леді Макбет, яка то має дітей, то не має, в залежності від потреб театральної красномовности . . .»

І Екерман додає від себе:

«Тоді вартість фікції зробилася мені ясною. Я вже тепер знаю, що не треба звертати уваги на маленькі суперечності, коли вони додають стільки краси . . .»

Ґете, як пізніше Едісон, був тієї думки, що справжня ґеніяльність — наслідок величезної впертої праці мистця над собою і своїми творами і тільки в незначній мірі наслідок також уродженого таланту:

«Існують, — казав він Екерманові, — величезні таланти, які нічого не вміють зробити зразу, нічого не можуть заімпровізувати, — вони потребують багато спокою й тиші, щоб проникнути глибоко в свій сюжет; дуже часто дехто може навіть знетерпеливитися, бачучи, як вони повільно працюють, — але їхній шлях — це шлях досконалости. Імпровізатори часто кінчать манерністю, а мистець, що відзначається манерністю, намагається завжди якнайшвидше скінчити, бо він не знаходить насолоди в своїй праці. Справжній же мистець, дійсно великий, знаходить насолоду в самому процесі викінчування. Низькопробним талантам мистецтво само по собі ніколи не вистачає, — коли вони працюють, їхня думка вже летить до заробітку, що його вони надіються від своєї праці дістати. Але з подібними думками та з таким матеріялістичним наставленням їм ніколи не створити щось дійсно велике . . .»

Від цього короткого нарису поглядів Ґете на творчість, як на безперестаннну діяльність людського духа, що намагається осягнути все більшої досконалости, перейдімо тепер до його загального світогляду.

3. СВІТ І БОГ

Кожна людина, що думає, намагається вияснити собі своє місце у світі, у відношенні до свого оточення, у відношенні до всесвіту й до Бога. Кожна людина намагається зрозуміти, що уявляє з себе той світ, в якому вона живе:

Щоб я пізнав таємну міць,
Всю суть і зв'язок таємниць
Між світом цим і тим,
Що десь над нами...
Де вічного життя таємне джерело?
Де сили ті, що держать все і всюди?

Більшість задовольняється відповідями на ці великі питання, що їх дає офіційна Церква, чи офіційна наука. Деякі ж не задовольняються такими офіційними відповідями і намагаються знайти свою власну розв'язку вічних проблем духа.

До цих останніх належав і Ґете.

Ґете відкидав із однаковою рішучістю матеріялістичну теорію, що уявляла собі світ в вигляді якогось конґломерату атомів, які рухаються в просторі, в залежності від чисто механічного закону причин і наслідків, — і християнсько-теїстичну теорію, яка дивилася на світ, як на припадковий твір волі Бога, тому світові далекого й стороннього.

Для Ґете світ був макрокосмом, себто живим одягом чи тілом Бога — організмом, що в ньому діє могутня постійна енерґія, яка з середини надає йому життя й душу.

Світ для Ґете — це царство монад, динамічних частин із життєвою енерґією, одуховлених розумом, більше чи менше світлим, постійно чинним, і обмежених власними функціями, поза які вони не можуть вийти.

Бог — це найвища особистість, в яку всі інші входять і в ній об'єднуються. Від неї залежать оті безчисленні монади, що формують космічний організм, від неї набирають енерґії й сил для своєї діяльности.

Таким чином, для Ґете Бог — в світі, в природі, і поза світом, поза природою.

Він у світі — бо скільки в світі є духовости, енерґії, життя, все це належить Йому; все це — Він сам.

Він поза світом, — бо протилежні енерґії й сили, що з їх гри постає життя й розвиток природи, знаходять в Ньому своє примирення, гармонію, вічний спокій.

Отже Він представляє в собі ту вищу єдність, що з неї походять і в ній знову розпливаються безчисленні поділи, боротьба, дизгармонія, що в свою чергу не являють з себе чогось Богові суперечного й протилежного, з ним непримирного, а навпаки являють з себе це саме Божеське життя в руху, в тій чи іншій його фазі, необхідній і неминучій, але не безконечній.

В природі все — боротьба, все — ріжноманітність, суперечність, дизгармонія, зутик протилежностей. В єдності Бога ця боротьба зникає в глибокому мирі, в найвищому спокої.

Бог — це буття, стан досконалости і, значить, спокою.

Світ — рух і ставання. Але рух і ставання, що походять із буття, до нього вертаються, йому присущі, як одна з фаз його життя:

Кожний напад, кожний зутик —
— Вічний спокій в лоні Бога.

Звідци ясно, що життя для Ґете — це віддалення від Бога й повернення до Нього, це — індивідуалізація й втрачання індивідуальности; це розпливання в множині й розподілі і поновне об'єднування поділених частин.

І тому розв'язка життя — в самому житті: жити — значить, переживати з найбільш можливою інтенсивністю радощі й горе, бажання й їх задоволення, мир і війну, поразки й перемоги, працю й відпочинок, любов і ненависть.

Власне цього хоче Фавст від Мефістофеля і цього осягає підчас своїх із ним пригод.

Дурману прагну я, найболючіших втіх,
Ненависти кохання, насолод гірких.
Душа, загоєна від пориваннів знання,
Приймати мусить всі майбутні болі.
Все пережити — ось моє бажання;
На собі понести тягар людської долі:
Глибінь і височінь, всі радощі, все горе
Я візьму сам на власне серце хоре.
Свій виднокруг до меж її розкину,
Аж доки й сам, як і вона, не згину...

Звідти — життєва мудрість приймати життя, яким воно приходить. Не нарікати, а змагатися. Не розпачати, а — жити.

Ти вартий того, чим ти є.
Хоч міліон перук на голову надягнеш,
Хоч які чоботи високі ти зодягнеш,
А все ж зостанешся таким, яким ти є.

Звідци походить і вся етика Ґете — етика, що наказує свідомо приймати життя з побожним відношенням до вищих законів Космосу, з яким кожна людина повинна співпрацювати, намагаючись їх зрозуміти і з ними згармонізуватися.

Ґете визнає, що кожна людина має свою, призначену їй долю, яку проте він розуміє, не як якийсь сліпий фатум, не як вияв Божеської сваволі, а як логічний наслідок приналежности до всесвіту, в якому діє Божий Промисл за законами найвищої мудрости. Що більше людина ті закони проникає, тим більше її духовість просякає любов'ю і пошаною, відмовляється від вузьких еґоїстичних цілей і віддається з покорою службі найвищим ідеалам світової солідарности, намагаючись виконати доручену їй місію.

Яку місію?

Місію, їй визначену, але що її зміст людина сама повинна відшукати.

Життя — це мистецтво, яке не дається при народженні, а якому треба навчитися, живучи. Людина від народження блукає ніби в темряві, сама себе не знає і не розуміє. — не знає нічого про те, звідки прийшла, ні про те, куди пізніше піде; не знає нічого ні про свою долю, ні про цілі, що їх має осягнути. І, хоча вже від часів Сократа, лунає гасло «Пізнай себе!», незвичайно мало в цьому напрямку зроблено і мало робиться.

Та й, щоб пізнати себе, не вистачає вглиблятися в самих себе, поринати в собі, — ні, треба ж и т и, треба переживати радості й горе, треба зазнавати поразки й перемоги, треба д і я т и і в самій дії спостерігати, чи ця діяльність дійсно та, для якої людина народилася, чи вона відповідає внутрішнім духовим вимогам і імпульсам, чи вона щира й спонтанна, чи, навпаки, штучна й поверхова, неохоче виконувана, ніби накинена.

Треба пізнавати життя, бо, тільки пізнаючи життя, пізнаєш себе самого.

Головні герої Ґете, і Фавст і Вільгельм Майстер, — це власне великі експериментатори життя, що шукають, помиляються, покутують свої помилки і нарешті знаходять свій правдивий шлях і своє правдиве призначення в суспільній праці і в любові до людства: Фавст, як інженер-архітект, Вільгельм Майстер, як лікар.

Ґете приймає й виправдує помилки. Вони неминучі. Лише помиляючись, знаходимо правду. Тому в «Фавсті» і Фавст, і Марґарита, на обурення всіх фарисеїв, виходять зрештою виправдані, — Марґарита окупила свої гріхи великою любов'ю та вірою:

— Твоя я, Господи, спаси! прости!

а Фавст своїм щирим прагненням пізнання правди, своїм вічним активним шуканням вищого, понадземного:

Ах, дві душі я в грудях цих зігрів,
Яких не в силі я з'єднати, —
Одна прилипла до низин землі,
Присcалася до щастя цього світу,
А друга рветься геть з грудей мені
В країну духів, тайною сповиту...

В світогляді Ґете немає місця для абсолютних, остаточних контрастів, для непримирних антитез, для непоправних траґедій, — світ для нього ніби велике дерево, що в єдності свого життя концентрує й індивідуалізує безконечне число живих істот, і гармонізує та розв'язує в собі всі ті їх антитези та контрасти. Досить тільки поглянути на життя з точки погляду всесвіту, як всі непримирні антитези знайдуть примирення в його гармонійній єдності. Логіка **динамічного пантеїзму,** що лежить в основі світогляду Ґете, приводить до суперіндивідуалістичного оптимізму та великої всепрощальної толерантности.

Не зразу читачі, сучасники Ґете, могли піднестися в такі високості духа; не зразу виправдання Марґарити й Фавста знайшли зрозуміння й співчуття. Навпаки, численні фарисеї піднесли були палкі протести, і на чолі протестантів станув був старий німецький літератор Вольфанґ Менцель із Штутгарту, який писав, висловлюючи глибоке обурення:

«Якщо Фавст заслужив собі рай тим, що звів і покинув Марґариту, то на той рай заслуговує кожна свиня.»

В Італії, навіть славний поет Кардуччі виявив повне незрозуміння Ґетевого наставлення в «Фав-

сті», де, мовляв: «якась дурна дівчинка віддається першому стрічному, потім душить свою дитину і — йде до раю . . .»

Та дальші, глибші студії визнали авторові «Фавста» повну рацію.

Хто себе шукає, може зійти тимчасово з правдивого шляху, але знайти себе може тільки той, хто себе дійсно шукає. Звідци випливає необхідність шукати себе, себто — здійснювати свою особистість:

Добрий чоловік дорогу правди знайде,
Хоч деколи й шукає він у тьмі . . .

Почавши з відречення від Бога і запродажу душі дияволові, себто — з найбільшого гріха, Фавст переживає одну траґедію за другою, аж поки приходить до висновку, що найбільше щастя — в праці для ближніх.

Увесь час Фавст працював і прагнув нового; кожний день був у нього битвою за життя й за волю. У цьому шляху діяльної боротьби Фавста — найвищий тріюмф небесних сил над пекельними, бо людина, як творіння Боже, **сама знаходить в собі здатність і сили відбути свою покуту.**

Етика Ґете — конкретно-індивідуалістична, бо, приймаючи Космос, Всесвіт, за найвищу особистість, складену з інших особистотей так, що гармонія цілого виникає з гри окремих частин, Ґете тим самим виявляє, що найкраща співпраця з Всесвітом полягає в якнайповнішому здійсненні власної особистости, себто в продуктивній, творчій діяльності.

Етика Ґете — це етика праці. Виконуючи працю, яка подабається, людина здійснює себе, згідно з своїм призначенням і тому відчуває тоді найбільшу радість і задоволення.

В праці, дисциплінованій, організованій, точній людина оформляє й дисциплінує хаос своїх жадань та інстинктів і розв'язує проблему свого життя, як визначену йому місію.

Ніде не виявив Ґете так ясно глибокий змисл цієї своєї етики праці, як в сцені смерти Фавста. Споглядання в уяві (не в дійсності!) народу, який на болоті, відвойованому в моря, будує плідне творче життя, вириває йому з грудей фатальний крик:

Чарівна мить! Не відлітай!

Таким чином Мефістофель виграє заклад, що йому поставив був Фавст:

Коли скажу, одурений тобою,
Що вже не прагну кращого буття,
Коли мене захопить насолода,
Хай буде то моїм останнім днем . . .
Коли промовлю до хвилини:
Чарівна мить, не відлітай!
Хай тут душа моя загине,
А ти кайдани накладай . . .

Фавст умирає . . . Мефістофель виграв заклад. Але мить, якій Фавст сказав спинитись, не була дійсною, реальною, а тільки ідеальною, вимріяною в уяві, — це мить творчої діяльности, що не втілюється в будьщо конкретне, а тільки осяює внутрішнім полум'ям душу Фавста. Насолода Фавста — не тілесна насолода, а високодухова, творча, і тому Фавст, хоч утрачає життя, рятує душу. Мефістофель виграв заклад, але програв гру . . .

Ґете сконденсував свою життєву мудрість в одній фразі:

Штірб унд верде! (Вмирай і робись!)

«Вмирай!» — себто не прив'язуйся до будь якої одної форми життя, не надавай ніякій формі значення остаточної вартости, але — «Робись!» себто відкривай себе до всяких можливих в житті змін, віддавайся творчому гонові, що від форми до форми підносить тебе до все чистішої, ідеальнішої діяльности, до все більшої гармонійности, до все інтенсивнішої радости:

Вмирай і робись
Бо ти ж тільки збаламучений гість
На цій темній землі . . .

(Закінчення буде).

Ген. хор. К. Смовський
Командант 1-ої Гайдамацької гавбичної батерії — Кіш Слобідської України.

Моя служба Україні під командуванням Гол. От. Симона Петлюри

Великий чин наших лицарів учить вірности ідеалам, умінню підпорядкуватися. Тільки вірність і служність творять передумови успіху національної боротьби.

Симон Петлюра.

В 1917 році в травні місяці на 1-ому Військовому з'їзді в Києві, де я був, як делеґат Румунського фронту від 7 корпусу, я вперше зустрівся з Симоном Петлюрою. Промова С. Петлюри на цьому з'їзді у справі українізації військових частин на нас старшин, зробила велике враження.

Після першого з'їзду делеґати роз'їхались до своїх частин і розпочали горячу роботу по підготовці до другого військового з'їзду. На 2-ому з'їзді я рівно ж був делеґатом від вищезгаданого корпусу. На цьому з'їзді було значно більше делеґатів, багато з них виступали з різними промовами і домагались посилення української пропаґанди як з боку Центральної Ради, так і з боку Військового Секретаріяту — як на фронті, так і в запіллі.

Під час цього з'їзду я вже ближче познайомився з Симоном Петлюрою.

Після 2-го з'їзду я почав домагатися перед командуючим Румунським фронтом, щоб мене було перенесено до Москви, де формувались російські частини для відправки до Франції на поповнення експедиційного корпусу. Отримавши дозвіл перенесення до Москви, я заїхав до Києва, де разом з другими старшинами від Генерального Секретаря Військових Справ — Симона Петлюри

одержав уповноваження на Московську і Петроградську округи по українізації військових частин.

В цій справі делеґація, на чолі якої стояв полк. Мілашевський — командир 4-го окремого артилерійського дивізійного, і до якої входив і я, два рази їздила з Москви до Петрограду до військового міністра полк. Верховського. Полк. Верховський категорично заборонив нам переводити намічену роботу, висловлюючись так: «нельзя делiть шкури, когда медведь не забiт». Далі він заявив, що він сам походить з Поділля і йому дуже подобаються «малоросійські» білі хатки — тільки йому незрозуміло «почему малороссы делают Украïну» і відриваються від «матушки Рассеї».

Але все таки полк. Верховський дав офіційну згоду зформувати «большой полк із харошіх малороссійскіх салдат» для охорони майбутнього «учредітельного собранія в Москвє».

Цей офіційний дозвіл наша делеґація використовувала на офіційне оформлення українських частин у Московській окрузі. Так само наша делеґація нав'язала тісний зв'язок з Українським Національним Комітетом у Петрограді, де вже самочинно провадилась українізація і формування українських військових частин.

Про наслідки роботи нашої делеґації до військового міністра Верховського ми повідомляли рапортом через кур'єрів до Києва, до генерального Секретаря Військових Справ С. Петлюри. Це було формування в Москві (на Ходинці в Єгерських казармах і в літніх лягерях піхоти) українських військових частин Запорозького полку, виключно з бувших ґвардійців, та (в селі Шелепиха над р. Москвою) двох гарматних дивізіонів і піхоти. Від липня до кінця жовтня 1917 року українська піхота несла варти в гарнізонах, а головна варта була в Кремлі. Тоді на Кремлівській башті після трикольорового царського прапору повівав український синьо-жовтий прапор, аж до часу, коли большевики опанували Москву і вивісили свій червоний прапор, який висить до цього часу. Так само в Петрограді і в Одесі та її окрузі, а також у воєнній фльоті повівав український прапор.

Під час бійки червоної робітничої ґвардії (китайців і лотишів, які служили за гроші) проти білоґвардійців українські частини окопались у своїх районах і тримали невтралітет.

В кінці жовтня 1917 року я виїхав з делеґацією з Москви до Києва на 3-й Військовий з'їзд і до Москви провернувся лише 12 листопада. Після закінчення 3-го військового з'їзду 3. 11. 1917 року утворено комісію, на чолі якої стояв інж. Ковенко і до складу якої входив і я. Комісія за завданням Симона Петлюри їздила до Одеського гарнізону, щоб тамтешні українські частини, як Гайдамацький і інші полки, відправити до Києва на зміцнення Київського гарнізону. Я тоді мав листа від С. Петлюри до головного українського комісара д-ра Луценка, якого большевики забили в 1919 році на Волині. Коли наша делеґація вернулася з Одеси до Києва, я зараз же виїхав до Москви, де розпочалася гарячкова підготовка, щоб українські частини як найскорше перевезти з Москви до Києва. В цьому большевики робили нам велику перешкоду, бо не хотіли пустити українські частини зі зброєю, а головне, з гарматами до Києва. Дуже зле відносився до нас московський большевицький командант гарнізону м. Москви, бувший прапорщик з аґрономів — Муралов.

По довгих домаганнях нашої делеґації Муралов дав згоду відправити піхоту, без зброї тільки, сотнями в пасажирських вагонах, а артилерію — спеціяльними ешелонами — пропустив з умовою, що українські артилеристи і два курені піхоти ліквідують «які не визнавали московської радянської влади». На цей раз українська делеґація дала згоду Муралову. Ешелон з артилерією і піхотою на ранок 17. 11 прибув на станцію Тулу та вивантажив батерію гавбиць. Мої гарматчики (я був командиром гарматної батерії) робили це з великою охотою. Було випущено до сотні гарматних набоїв: бомби тротилові, меґенітові, а також шрапнелі зробили своє діло. За пів години Тула горіла, а представники влади Керенського прибули на станцію і піддались під владу червоних комісарів. За пару годин наш ешелон від'їхав до Києва, де 7-й гарматний дивізіон літ. С (французькі гармати) розмістився за Дніпром на Слобідці. Піхота, що прибула з Москви, мала розміститись: половина в Харкові, половина в Полтаві. Кількість цієї піхоти становила приблизно 7 тисяч чоловік. Знаю добре, що до Харкова і Полтави прибуло по парі сотень, а решта вояків поїхала або пішли додому — «ділити землю».

Під кінець листопада гарматний дивізіон (літ. С.) був цілком здеморалізований і розкладений большевицькою пропаґандою комуністки Е. Бош та «совєтом салдатських депутатів», які на той час безкарно провадили свою пропаґанду в столиці України. Теж саме, з другого боку, робили прихильники Керенського з своїми юнкерами гарматної Константинівської школи. Крім того комендант Київського гарнізону полк. Оберучев викликав донських казаків та чеські леґіони для придушення молодої Української держави. Покійний С. Петлюра здавав собі з того справу і болів душею, що утримати українськими військовими частинами столицю України, а також утримати порядок на всій Україні, було не можливо, бо ці частини під впливом большевицької пропаґанди, з дня на день танули як весною сніг. До цієї розкладницької роботи приклали руки і деякі наші землячки — українці, які виступали в Центральній Раді проти творення Українського війська і пропонували для утримання порядку на Україні створити народню міліцію.

С. Петлюра не погоджувався з тезою: «Україна без війська», бо він добре розумів, що червоні москалі посунуть на Україну за хлібом і салом, а боронити не буде кому. Симон Петлюра кинув гасло, що всі свідомі українці — вояки, яким дорога воля України та її революційні здобутки — мають стати до зброї.

З таких вояків почав він формувати Кіш Гайдамаків Слобідської України під своєю командою і начальника штабу ген. Удовиченка. До цього Коша були приєднані малого складу полки: Богданівський, Дорошенківський, курінь Січових

Стрільців під помандою полк. Є. Коновальця, дві юнацькі старшинські школи та інші. Частини Коша вже 15. 1. 18 р. спішно вантажились у Києві до ешелонів та відправлялись на північ (Чернігівщина та Крути) проти Муравйовських большевицьких банд, що сунули на Україну. Після від'їзду Коша в Києві залишилась лише залога «Вільного Козацтва». «Совет Солдатських Депутатів» і його шеф Бош використали момент зменшення Київського гарнізону і в столиці України з арсенальськими та залізнизними робітниками зробили повстання. До них прилучились і українізовані військові частини: 2 понтонних курені (3-й і 5-й), 2 курені матросів з Чорноморської фльоти, частини Георгієвського полку (решта залишились невтральними) та артилерія, що була розташована під Києвом в Броварях і на Слобідці.

Залога «Вільного Козацтва» завзято боронила Українську Столицю, але сил було замало. Тому Кіш Слобідської України змушений був повернутись з північного фронту для рятування Центральної Ради і столиці.

Кіш розвантажився на ст. Дарниця і розпочав наступ на Київ в декількох напрямках. Одна колона — Гайдамацькі курені, Богданівці і спішені кінні сотні — наступала по Броварському шосейному шляху через Слобідку і Ланцюговий міст на Нікольський узвіз і Аскольдову могилу. Цю колону підтримувала автилерія під моїм командуванням, як командира гавбічної батерії, та легка артилерія під командою капіт. Хижного. Колону провадив отаман Волох. На цьому відтинку перебував штаб Коша на чолі з С. Петлюрою. При першій колоні одну сотню Січових Стрільців провадив полк. Р. Сушко, що мав завдання за Ланцюговим мостом понад Дніпром наступати на Поділ.

Друга колона — 1-ший Юнацький курінь Січових Стрільців і курінь Богданівців (2 сотні) — наступали через залізничний міст на Печерськ—Звіринець—Київ 2. Колону провадив полк. Є. Коновалець та полк. Андрій Мельник. Наступ цієї колони підтримувала артилерія під командою поручн. Одиниці. Розпочався жорстокий бій. Від Хрещатика і Велико-Васильківської вулиці наступали частини «Вільного Козацтва». За пару день Київ 2, Печерськ, Києво-Печерська Лавра, Аскольдова могила і Царський палац, де містився Совет Солдатських Депутатів, були в наших руках.

Українські вояки кільцем оточували большевицьких бунтівників, що скупчувалися в Арсеналі та його фортах. З цих твердинь було дуже тяжко їх вибити, бо на той час частини «Вільних Козаків» мали лише ручну зброю і скорострілі. Але Кіш Січових Стрільців примусив курені понтонерів і інших бунтівників здатися. На другий день здалися й арсенальці на чолі з Бош. Під час облоги Арсеналу Головний Отаман С. Петлюра із своїм нерозлучним нач. штабу ген. О. Удовиченком увесь час перебували біля гармат, що стріляли зблизька до Арсеналу. Коли капіт. Хижний і кілька юнаків з гарматної обслуги були тяжко поранені, тоді сам Головний Отаман, а також його нач. штабу, робили перев'язку пораненим. В той час був сильний мороз, потрібно було давати негайну допомогу раненим. Ген. О. Удовиченко також особисто підлазив до стін арсеналу і кидав ручні гранати в розбиті вікна.

Після опанування ситуації і перемоги над большевиками на майдані Св. Софії відбувся молебень і парада військових частин, які приймали участь в бою за Столицю.

Та недовго ми тішилися перемогою. Через декілька днів підійшли червоні банди Муравйова і почали наступ на столицю. Розпочався гарячий бій за утримання Києва і цей бій тривав біля двох тижнів. На допомогу Муравйову пішли російські та наші «малоросійські» робітники, головно залізничники, які спішно робили в Київському депо бронепотяги і з Києва 1, Посту Волинського та Кадетської рощі почали обстрілювати наше запілля. Ті ж робітники зайняли Звіринець, Печерськ та Київ 2. Нам у цей час бракувало гарматних набоїв, а наші «українізовані» полки: Шевченківський, Полуботківський, гарматний дивізіон (на Слобідці), інженерна старшинська школа (на Звіринці), 9 саперний курінь, матроські курені і старшинський курінь біля 600 осіб оголосили невтралітет. Симон Петлюра змушений був залишити столицю і з своїм військом відійти до Житомира. А пізніше сотні старшин «невтральних» частин большевики розстріляли в Царському саду.

В цей час з району Житомира добре організовані і відживлені українським хлібом чеські дивізії посувались на Київ для допомоги Муравйову.

Частини Коша Слобідської України в Житомирі ладувались в ешелони і просувались в напрямках Шепетівка, Звягель та Коростень для затримання і розброєння ешелонів тих вояків, що самочинно залишили фронт на р. Стоході і через Україну посувались на Московщину, по дорозі грабуючи українську людність.

Це був час, коли в Бересті йшли мирні переговори з німцями. Головний Отаман Симон Петлюра настоював, щоб німці не йшли на Україну, а лише пропустили українські дивізії синьожупанників та сірожупанників, що були сформовані з полонених українців в Німеччині та Австрії. З цими свідомими, добре організованими та вишколеними українськими частинами ми змогли б вигнати з України московсько-большевицьких окупантів. Тоді українське населення вже добре зрозуміло большевицьке гасло — «общій котьолок», реальний зміст якого — грабуй Україну. Але німці добре розуміли, що українське військо буде перешкоджати їхнім імперіялістичним і колонізаційним плянам на Україні, і тому більшу частину згаданих дивізій вони роззброїли ще в Ковелі, залишивши лише дві дивізії. Вони почали окуповувати Україну своїм військом. А ці дві дивізії пізнійше були демобілізовані гетьманом.

Покійний Головний отаман Симон Петлюра був рішучим противником угоди з німцями. Він висловлювався цілком неґативно про українсь-

ко-німецьку угоду і цими своїми поглядами ділився з нами, старшинами.

Напередодні прибуття німецьких ешелонів до станції Коростень С. Петлюра зібрав старшин Гайдамацького Коша до свого поїзду на нараду. Коли він увійшов до вагону з своїм штабом (ген. Удовиченко, ген. Кирей, полк. Афанасьїв та адютанти) лице в його було бліде, а вигляд сумний, пригнічений. Такий же вигляд мали й штабові його співробітники.

Ми, старшини, відразу зрозуміли, що для загальної української справи трапилось щось недобре. Симон Петлюра звернувся до нас із словами: «Чого я не бажав для України, те сталось. Завтра німецькі ешелони вирушають на столицю України. Мої дорогі вояки! Я відходжу від вас, бо не можу командувати Гайдамацьким Кошем, який би допомагав німцям окупувати Україну».

Слова от. Симона Петлюри на всіх старшин зробили дуже гнітюче враження, у багатьох старшин в очах показалися сльози. До отамана Симона Петлюри розпочав говорити от. Волох (командир чорних гайдамаків), пізнійше його помічник капіт. Шаповал, а також інші старшини. Всі просили от. Петлюру не покидати командувати нашими частинами, аж до вступу до Києва. С. Петлюра погодився і свого слова дотримав.

В цей час на ст. Коростень, вертаючись з Берестя, прибув з своїм штабом український військовий міністер підполк. Жуківський. Він настоював, щоб в аванґарді наступу на Київ були німецькі війська, гайдамаки мають посуватись за німцями. Вояки Коша категорично запротестували і сказали: «Ми Київ залишили, — ми його й здобудемо!»

І так було.

Кіш гайдамаків перший вирушив на Київ у напрямку Коростень—Ірпінь, Пуща—Водиця, Сирець і Київ. Друга колона (полковника Пресовського) вирушила в напрямку Житомир—Святошин—Київ. Після зайняття Києва українськими частинами до нього підійшли німці. Головний от. Симон Петлюра із своїм штабом залишив Гайдамацький Кіш. Пізнійше цей Кіш увійшов у склад Запорізького корпусу.

*
* *

Якось мені доводилось говорити про Головного от. Симона Петлюру з американськими старшинами. Вони говорили, що С. Петлюра був великим прихильником Німеччини. Це вони знають з американської літератури і преси. Як бачимо, ці твердження американських старшин спростовується цілим рядом прикладів, історичних фактів. Такі твердження цілком розходяться з історичною правдою. Світлої пам'яти покійний С. Петлюра добре знав історію народів, добре знав, з одного боку, Бісмаркову ідею союзу з «єдинонеделімою» Росією і, з другого боку, імперіялістичні ідеї колонізації України і дальшої експансії кайзерівсько-прусацької Німеччини на Схід. С. Петлюра, навпаки, був великим прибічником союзу з Антантою і мав на меті українськими частинами стримати східньо-німецький фронт на кордонах України, чого домагалися військові місії Англії, Америки і Франції, що тоді перебували в Києві.

Симон Петлюра ніколи не був нацистом. Він завжди був правдивим демократом, шляхетним вояком і гарячим патріотом свого знедоленого народу.

Інж. С. Ю. Пр.

Паразитизм в економічній політиці совєтської Москви

У совєтських радіопересиланнях з Москви, із промов совєтських «дпломатів», із голосів майже всіх органів совєтської преси ми відмічуємо порівняно дуже часто голоси критики про буцімто використовування працюючих у державах Західнього Блоку, а зараз ще частіше про неначе б експлуатацію деяких країн колоніяльною системою західніх великодержав.

Згадані голоси є типічним прикладом відомої російської єхидности й безличности, тобто цих, із якими західній світ мав уже нагоду аж надто добре познайомитись, зокрема в періоді 1945—50 рр., при нагоді вивчення совєтських «методів» ведення холодної війни. Ці методи нагадують, до речі, неодмінно злодія, який, тікаючи з місця, на якому він поповнив злочин, кричить: «Ловіть злодія!», вказуючи на фіктивних або зовсім невинних людей. Але недоліки й браки внутрішньої, економічної політики Москви в СССР є такі численні й такі разючі, що, якби вона не намагалась вказувати пальцем якраз на других і дошукуватись буряну в чужому городі, це ніяк не закриє її важких недотягнень, а то й злочинів у цій ділянці. У більшості випадків совєтська пропаґанда чіпається економічних відносин чи то в домініях та країнах Британійського Комвонвелту чи французької унії, чи врешті держав, заторкнених акцією США у рямцях відомого пляну Маршала. Тому ми теж зупинимось тільки на експериментах совєтської «економіки» в останніх часах, зокрема на тих особливо жорстоких та часто безглуздих господарських вибриках, яких Москва допускається, так би мовити, на живому тілі т. зв. с о ю з н и х р е с п у б л і к, тобто країн, які насильно, проти своєї волі входять у склад СССР, — які на папері становлять повноправні совєтські республіки, а на ділі, є під важким ярмом російського шовінізму та імперіялізму, є нічим іншим як колоніями т. зв. національної (тобто етнографічної) Росії, і то навіть не в теперішньому, західньо-европейському розумінні, але в якомусь швидше середньовічному розумінні, розумінні колоній часів захланних походів середньовічних конкістадорів.

Візьмім першу по списку й першу, до речі, по важливості з отих нещасних «союзних рес-

публік» — Україну. Відома вона не тільки як основна зернова комора цілого СССР, на сільсько-господарській продукції якої базуються і советські воєнні припаси-резерви харчових продуктів, і советський демпінґовий експорт, але передусім як основний продуцент вугілля і чавуну та сталі, отого хліба й соли кожної промисловости. Не дивлячись на ведену від давна в СССР шалену розбудову вугледобування та металюрґії на Уралі та за Уралом Україна давала ще в 1938 р. — 80,7 мільйонів тонн на всього по СССР — 132,9 мільйонів тонн, що становить майже 61 проц. всесоюзної продукції. На ділі ж російською продукцією можна назвати тільки продукцію т. зв. Центру (Московської области) в 7,4 млн. тонн та Уралу в 8,1 млн. тонн, тобто разом усього 15,5 млн. тонн, під час коли решта 33,4 млн. тонн приходить на Кузнецький басейн та Середущу Азію (21,8 млн. тонн) і на Сибір та на Далекий Схід (11,6 млн. тонн) [1]. Із видобутком залізної руди діло виглядає дуже подібно: пребагаті українські родовища Кривого Рогу та Керчу давали в 1938 р. 16,9 мільйонів тонн на всіх по СССР 26,5 млн. тонн, тобто біля 64 проц. — Так же само виглядає ситуація у продукції необхідної для металюрґії манганової руди. Нікопольські родовища манганової руди на Україні (найбільші у світі — 450 млн. тонн запасу) дають основну частину продукції мангану в СССР (більше 60 проц.). Продукція мангану виносила в СССР у 1938 р. — 2,27 млн. тонн. тобто 44,5 проц. світової продукції. Із продукції України 81 проц. зуживав СССР, а 439 тисяч тонн СССР експортував, між іншими теж до ЗДА (169 тисяч тонн), далі до Франції (110 тисяч тонн), Німеччини (61 тисяч тонн), Бельгії (35 тисяч тонн) і до Чехословаччини (27 тисяч тонн) [2]. Згадані саме вже тільки ці величезні багацтва України, які широкою рікою плинуть кожного дня, можна б сказати, кожної години до Росії, повинні б зобов'язати Москву до належного реванжу. Тимчасом, коли проаналізувати внутрішньо-советський товарооборот між теперішньою українською ССР та Російською СФСР, тоді побачимо, що в обмін за колосальні кількості зерна, овочів, м'яса, вугілля, сталі, цукру Україна одержує від Росії без порівнання меншу кількість паперу, дерева та спеціяльного машинового устаткування.

Папір — це у величезній більшості пропаґандивна советська література. Дерева постачає Росія Україні в післявоєнному періоді, тобто від часу, коли до України прилучено багаті на ліс західні області (Карпати, Волинь і частина Полісся) також не дуже то багато. Позатим, це дерево власне й часто не становить власність Росії, бо воно походить із Сибіру чи Башкірії, які то землі ніяк не можна назвати чисто російськими. Щождо машин, то над цією сторінкою економічної політики Москви треба неодмінно зупинитись докладніше, бо вона характерна не тільки у відношенні до України, але й до всіх закабалених Росією народів і країн від Одеру й Найси аж по китайські кордони. Вистане переглянути список (до речі, далеко не повний) заводів і фабрик, скупчених у самому тільки місті Москві (опублікований у «Правді» від 3. листопаду 1949 р.), щоб побачити як єхидно Кремль зосередив і змонополізував ряд важливих ділянок промислової продукції **виключно в осередніх російських областях,** (насамперед Московській і Ленінградській, а також між осередньою Волгою та Уралом). До цієї продукції належить у першу чергу воєнна промисловість, а далі фабрики електротехнічних-контрольних, оптичних та вимірних, прецизних інструментів, а також деяких компліkованих хемікатів, отже продукції, без якої не можна собі подумати жодної ділянки модерного, промислового виробництва. Не дозволяючи будувати підприємства згаданих угорі бранж у «союзних республіках», [3]) Москва держить у своїх руках, так би мовити, вентиль, яким кожночасно може придушувати штучно індустріялізацію закабалених країн, послаблювати їх економіку, а тим самим і ефективність їх евентуального спротиву проти Кремля.

Як консеквентно Москва переводить отаку свою політику видно з того, що вона її зараз стосує не тільки до союзних республік, але й до сателітів. Москві, наприклад, не подобались торговельні зв'язки Польщі й Чехословаччини із Заходом, якими ці держави намагались забезпечити собі якраз постачання необхідних для розвитку їхньої промисловости машин. Пригадаємо, що ще в 1948 р. на цілу суму польського експорту, вартістю в 513 мільйонів доларів, на держави Західнього Блоку приходило 294 мільйони доларів, а з 746 мільйонів доларів чехословацького експорту — 301 мільйон доларів. Бажаючи узалежнити тільки від себе економічну міць сателітів, а тим самим і взагалі їх силу як самостійних орґанізмів, Кремль, застосовуючи т. зв. плян Молотова здушив до мінімум торговельний оборот сателітів із Заходом і, щоб тільки заставити їх зв'язатись із російськими продукційними центрами, брався різних способів. СССР забезпечив, напр., Польщі в 1949 р. позику в сумі 450 мільйонів доларів, якраз на купівлю советських машин. Супроти інших сателітів як Болгарія, Угорщина, Румунія поступає Москва куди гостріше, у цих державах заведено, наприклад, в усіх ділянках народнього господарства технічні норми за стисло советським зразком, що самозрозуміло сильно перешкоджує імпортові машинового устаткування із Західньої Европи чи Америки, які в основному мають дещо інші норми. Ціль усіх цих заходів є одна — узалежнити сателітів у такому самому степені як «союзні республіки» від достав найважливіших та найбільше потрібних для них технічних аґреґатів із корінної Росії, поставити працю промисловости і взагалі народнього господарства цих країн під безпосередню контролю і диктат Москви.

[1]) Baykov "The Development of Soviet Economic System", London, 1947.

[2]) "World Minerals and World Peace", Washington, D. C., The Brookings Institutions, 1943, pp. 38, 72.

[3]) Побудова кожного, навіть малого підприємства в якій небудь закутині СССР вимагає неодмінно дозволу і Держпляну СССР і відносного центрального, тобто не республіканського тільки московського міністерства.

Як «опікується» Москва промисловістю України бачимо з такого прикладу, що в січні 1948 р. — було на Україні 21 металюрґійних центрів — заводів, а на Уралі аж 24 (у тому такі велитні як Магнітогорський чи Ново-Тагільський), а тимчасом вугільні запаси Уралу (8 більйонів тонн) становили 9 проц. запасів України (88,8 більйонів тонн), а запаси залізної руди Уралу (1325 мільйонів тонн) становили ледви 5,3 проц. українських ресурсів (24 842 тонн тільки високоякісної руди). Згадаймо ще тут, що з цілого багатого українського видобутку кам'яного вугілля у 1947 р. (біля 70 мільйонів тонн) залишив Держплян СССР у розпорядженні місцевого міністерства паливної промисловости в Києві ледви 900 тисяч тонн, тобто навіть не цілих 1,3 проц. Супроти таких цифр ми зрозуміємо процес повнісного господарського закабалення «союзних республік» Москвою, бо в такому самому положенні як Україна находяться у СССР усі 15 совєтських республік (себто за винятком тільки корінної Росії), а ще в гіршому стані оті т. зв. автономні республіки (АССР), які штучно причеплені до національної Росії творять ненормальний і кунштовий політично-адміністративний зліпок, який має офіційну назву російської федерації (у скороченні: РСФСР).

Коли візьмемо на увагу Білорусь, то переконуємось, що Москва вивозить із неї щорічно великі кількості дерева й дерев'яних виробів, конопель, льону й картоплі, але рівночасно країна чекає даром десятиріччями на висушення Поліських болот, які займаючи простір 4,2 мільйона гектарів, становлять величезний резерват багацтв, якщо б їх тільки заключити до економіки Білорусі. Правильне висушення Полісся дало б Білорусі збільшення однієї рільничої площі на цілих **2,3 мільйонів га.**, не згадуючи про одержання величезних кількостів дешевої паливної енерґії, бо ж болота Полісся є в 70 проц. торфові, при чому товщина торфових пластів виносить від 3 до 10 м. Економічне використання Полісся скріпило б помітно господарську міць Білорусі, що очевидно аж ніяк не є на руку Московії і тому не дивуємось власне, що за більше як 30 років «приналежности» Білорусі до СССР висушено там ледви 270 тисяч гектарів. Як навмисно благодушно ставилась Москва до цієї життєво-важної проблеми Білорусі бачимо з того, що постанову про висушення Полісся прийняв Раднарком СССР нарешті аж 6. березня 1941 р., тобто щойно підчас 2-гої світової війни. Цей крок, до речі, можна розглядати так само як, напр., факт признання міністрів закордонних справ для України й Білорусі в 1943 р., факт присилання більших контингентів текстиліїв та обуви в союзні республіки коротко перед кожночасними виборами до Верховної Ради СССР [4]) і т. п., себто це кроки чисто пропаґандивної натури, які мають ціллю з'єднати собі хитро населення згаданих країн, а на які Москва рішається тільки притиснена до муру, у крайній конечності, у важких для неї хвилинах.

[4]) Широку акцію цього характеру зауважили наприклад закордонні обсерватори на Україні, в лютому 1950 р.

Економічна експлуатація **балтійських** та **кавказьких** республік переходить із такою самою напругою як і експлуатація України чи Білорусі. Для ілюстрації згадаємо тут, що з 35,4 мільйонів тонн видобутку нафтової ропи, запланованого на 1950 р. — 17,0 мільйонів тонн дає Азербайджанська ССР (Баку); коли ж взяти на увагу цифру 14,5 млн. тонн видобутку РСФСР, тоді переконаємось, що рішальна більшість цієї продукції (майже 14 млн. тонн) походить на ділі з **неросійських** земель, а саме з родовищ Грозного й Майкопу (землі кубанських і терських козаків та Агидейська АО), а далі з родовищ Башкірської АССР (басейн Стерлітамак-Ішімбай, який називають тепер у СССР «второе Баку»). Із кавказьких країн викачує Москва далі великі кількости незвичайно важливих кольорових металів, так м і д ь (Алаверди у Вірменії (біля 20 проц. продукції СССР), п о л і м е т а л л і (Дзауджикау в Північно-Осетинській АССР займав у 1939 р. друге місце по добутку олова в СССР), м а н г а н (Чіатура в Грузії, друге по величині родовище мангану у світі, біля 40 проц. продукції СССР) і інші. В обмін за такий цінний експорт до Росії, кавказькі країни одержують ледви 20—30 проц. його вартости в імпорті з Росії, при чому і в тих 30 проц. основну кількість становить як на глум продукція, яку загарбала Росія знову в інших країнах як от українське зерно й вугілля чи текстильні вироби із середньо-азійської бавовни.

Якщо мова про прибалтійські республіки, то як характеристичний приклад московського визиску можна привести ситуацію у відомих естонських копальнях голючих сланців (-пального шиферу) в Кохтла-Єрве. Експлуатація злож у Кохтла-Єрве (вони обіймають простір у 150 квадратних км.) іде таким швидким темпом, що Москва прислала на місце ще в 1946—7 рр. біля 80 000 чисто російських робітників так, що постали навіть голоси про якісь спеціяльні, політично-переселенчі пляни Кремля. [5]) У жовтні 1947 р. замінено в районі КохтлаЄрве всі дізелеві локомотиви модерними електричними, збільшуючи рівночасно їх кількість в троє. Рівночасно теж розпочато приготування до будови газопроводу до Ленінграду, довжиною в 220 км., який недвозначно говорить де Кремль задумує зужити естонський газ. [6]) Фіктивну «рівноправність» совєтських союзних республік наглядно характеризує цей факт, що не одержить естонського газу, як парадокс, навіть столиця Естонії — Таллін, хоч Таллін є також великим індустріяльним центром (у ньому зосереджено 60 проц. усієї естонської промисловости), а крім того він лежить добре на половину ближче Кохтла-Єрве як Ленінград. Використовуючи в широкому маштабі зложжя Кохтла-Єрве, Москва радить єхидно естонським господарникам (якщо такі взагалі залишились на якихсь впливовіших постах) використовувати для промисловости

[5]) Депортації автохтонного населення, які заіснували пізніше в 1949 р. показали, що такі голоси не були позбавлені правди.

[6]) У Кохтла-Єрве побудовано також великий рафінерійний завод, який виробляє із сланців летунську бензину, яка в 100 проц. мандрує до Москви.

Естонії... торфовища, (яких, до речі, в Естонії не так багато).

Треба підкреслити, що народи кавказьких чи балтійських країн находяться у ще гіршому положенні як Україна чи Білорусь із цієї причини, що всі вони є власне малими народами і не є в стані здобутись на помітний міцний спротив проти господарських зазіхань Москви, який можна досить часто відмітити на Україні [7]) чи Білорусі. У такому самому, а може ще гіршому положенні як кавказькі чи балтійські країни знаходяться **азійські** країни, які входять у склад СССР, зокрема Казахстан, Узбекія, Кіргізія, Таджикія, Туркменістан і інші поменші як Бурят-Монгольська АССР, Тувинська АО та ін. Тільки в роках 1928-37 вивезла Росія до перерібки у свої центральні області самої б а в о в н и із чотирьох середньоазійських республік (тобто без Казахстану) — 17,35 мільйонів балів, що, перераховуючи на ціни в ЗДА в 1946—48 рр., дає вартість **2,4 більйонів долярів.** Вартість цієї бавовни в карбованцях виносила (беручи на увагу т. зв. тверді совєтські ціни 1926—7 р. — 270 крб. за баль) — **4,6 більйонів крб.** До цієї цифри треба ще додати найменше 1,5 більйона крб. за вивезені до Росії: шовк, каракулеві та інші хутра, свіжі та консервовані овочі, м'ясо, а далі різні металеві руди та мінерали. Отже разом 6 більйонів крб. користі для Москви в одному тільки десятиріччі 1928—37, а щож тоді говорити про наступне десятиріччя, 1938—47, коли ми знаємо, що якраз у тому періоді експлуатація Середущої Азії поступила колосально вперід, хоча б уже з огляду на специфічну ситуацію СССР в роки війни (1941—45), коли за Уралом розбудовано дійсний головний осередок совєтського індустріяльного потенціялу. Зокрема заслуговує на увагу велике посилення вивозу кольорових і дорогих металів (олова, цина, цинк, а передусім кобальт, вольфрам і молібден, а далі золото), які мандрують переважно на металюрґійні заводи Уралу. Маємо також певні дані, що в Середущій Азії має СССР зложжя уранових руд (Табошар, Кара-Мазар, Тюямуюн, Майли-Су). Збільшено також видобуток вугілля (Кіргізія: 1,6 мільйона тонн у 1950 р., Узбекія: 1,13 млн. тонн), нафти (Узбекія, 1,066 млн. тонн у 1950 р., Туркменістан: 1,104 млн. тонн) і розширено плантації бавовни та цукрових буряків. Збір бавовни заплановано довести в 1950 р. до 2,8 млн. тонн, що відповідає вартості 1,77 більйона долярів на рік.

Ще більший зиск витягає Москва з К а з а х с т а н у, якого продукція вугілля виноситиме (по пляну) в 1950 р. — 16,4 млн. тонн (басейн Караґанди, а також новий басейн Екибастуз), продукція нафтової ропи — 1,2 млн. тонн, продукція міді становитиме зараз (разом із продукцією Алмалику в Узбекії (біля 60 проц. всесоюзної продукції міді (в 1938 р. — 101,6 тисяч тонн). У заміну за ті величезні багацтва, які одержує Росія із азійських країн, вона їм ніщо або майже ніщо не дає. Вистане прочитати уважно, напр., промови азійських репрезентантів у Верховній Раді СССР — Г. В. Нигмаджанова чи К. Д. Дикамбаєва («Правда» від 17. березня 1949 р.), щоб побачити яку недолю терпить населення цих безперечно багатих країн, як воно мусить задовольнятися тільки лишками із своєї власної продукції, — нужденними лишками, які кидає йому Москва у характері хиба що милостині. Чи ж бо не виглядає на глум, що столиця багатої Кіргізії — Фрунзе, якого населення доходить зараз цифри 200 000 не мала ще в 1949 р. не то що ані одної тролейбусної лінії, [8]) але величезна більшість районів міста не має навіть примітивної каналізації. Розуміємо чому,—бо ж тролейбуси чи водоочисну апаратуру будують у СССР тільки Московські фабрики, а вони, за понукою Кремля, зовсім не поспішають із наладнанням постачання середньоазійських центрів. Або чи не пригадує нам методів будови фараонівських пірамід руками нещасних невільників у старинному Єгипті — совєтський спосіб будови ірриґаційних каналів у середущій Азії, коли на ці будови зганяється насильно с о т н і т и с я ч населення, які **безкоштовно** мусять виконувати окреслені роботи як «подарок» державі. Пригадаємо тільки будову т. зв. Великого Ферганського Каналу (очевидно «ім. Сталіна») довжиною у 271 км., на якому змушено в 1939 р. 160 000 узбецьких колгоспників виконати протягом цілих 45 днів, безкоштовно 18 мільйонів кубометрів земельних робіт. [9]) Таким чином будує Москва не тільки ірриґаційні споруди чи великі греблі та гідроцентралі (Аблакетка, Кзил-Орда, Орто-Токой і інші), при чому в самій Кіргізії виноситиме об'єм земельних робіт у 1950—51 рр. — 9 млн. кубометрів, але також будову залізниць та доріг, і то не лише в Середущій Азії (залізниця Чарджоу—Кунград, шосе Ош—Хороґ і др.), але взагалі в цілому СССР. Про неволю, зокрема економічну середньоазійських народів свідчить далі такий безприкладний факт, що н. пр. у Казахстані, який, до речі, може має ще найбільше слідів якоїсь павутинної «повноправности» в СССР із усіх азійських республік — у текстильній промисловості працювало на значніших постах у 1946 р. — 6,74 проц. казахів, у легкій промисловості — 4 проц., а в місцевій промисловості ледви 2 проц. [10]) Усю решту становить зайшлий елемент, насамперед росіяне із центральних областей. Цей факт є тим більше знаменний, що совєтська пропаґанда часто чваниться, що щойно совєтський режим дав середньо-азійським народам освіту, що це власне освіта **найнизчого степени** — тобто якраз тільки такого степени, який би дозволив автохтонному населенню сприймати безкритично накази Москви. Зрештою, Москва зовсім не криється у тому випадку зі своїми плянами; так в офіційному й найбільше поширеному в СССР шкільному підручнику Економічної Ґеоґрафії СССР [11]) читаємо

[7]) Наприклад: акція Держпляну Укр. ССР за керування М. В о л о б у є в а, а пізніше коротко М. С к р и п н и к а в 1926—34 рр.

[8]) Теоретично розпочато будову міської комунікаційної сітки ще в 1946 р., але до 1949 р. не викінчено навіть примітивної каналізації.

[9]) «Плановое Хозяйство», 1940, № 2.

[10]) "Ost-Probleme", Frankfurt, 1950, № 9.

[11]) Н. Н. Баранский: «Єкономическая Ґеография СССР», Госуд. Учебно-Педагогич. Изд. М-ства Просвещения РСФСР, Москва, 1947, Изд. 8-е, Тираж 260 000.

виразно на стор. 393: «Москва и Ленинград взяли на себя ответственнейшую задачу бить **поставщиками** квалифицированной робочой сили для **всех** впервие индустриально осваеваемих районов. Особенно много вузов, научно-исследовательских институтов, сотни техникумов, **сосредоточених** в **Москве** и **Ленинграде,** служат для виполнения єтой задачи».

*
* *

Ми накреслили приблизний і незвичайно скорочений образ експлуатаційної економічної політики Москви, практикованої від десятиріч у СССР. Ми показали в головних начерках, якими колосальними багацтвами користується Москва у неросійських землях, втиснених насильно в клітку СССР, які величезні суми плинуть у постаті найкращої сировини чи півфабрикатів, а навіть і готових виробів у бездонні кармани все голодної Росії. Звичайно, ми розуміємо повністю потребу експорту і з України, і Грузії, і Казахстану чи інших «союзних» республік, але хиба є чейже нормальною річчю, коли в обмін за нього вони бажають одержати імпорт відповідної вартости. Проте Росія відплачується країнам, із якими вона є у торговельних «зв'язках» внутрі СССР — заплатою, яка ледви становить пересічно **10—20** проц. вартости одержаних товарів. Це зовсім ясно виходить між іншими мимоволі з офіційної совєтської статистики, згідно якої товарооборот Московського індустріяльного центру складається у 28 проц. із ввозу та тільки в 22 проц. із вивозу (по вазі). Що навіть у тих 78 проц. Росія має ще укриті користі бачимо з такого прикладу, що кошт, напр., однієї тонни чавуну виносив у 1935 р. на Макіївському заводі на Україні — 47,32 крб., а кошт цієї ж тонни чавуну на заводі «Востоксталь» у Хабаровську (ДОК) — 94,04 крб., тобто майже в двоє більше. Зате, підчас коли продукція, напр., важкої промисловости на Україні (на голову населення) **меншає** у періоді 1937—1950 р. як наступно:

	1937	1950
вугілля (кг)	2340	2153
чавун (кг)	298	243
сталь (кг)	285	220

тоді рівночасно розбудовується штучно до величезних розмірів, коштом яркого покривдження економіки неросійських республік СССР, — важку промисловість Уралу; вистане згадати, що тільки в роках 1940—43 видобуток вугілля на Уралі виріс на 35 проц., виріб чавуну й сталі на 36 проц., а продукція вальцьованого заліза на 37 проц.

У тому самому часі як населення «союзних» республік голодувало й ходило обідране, завдяки жорстокому вивозові всієї кращої продукції до корінної Росії, Москва, користуючись повними пригорщами благами цього вивозу, не завагалась викидати величезні суми на «прикрасу столиці» або на чисто воєнні імперіялістичні цілі. Так у 1936—37 рр. видано (в мільйонах крб.):

	1936	1937
Московське метро	311	458
Волгастрой (реґуляція Волги при Москві)	222	200
Канал Москва — Волга	—	243
Северморпуть (освоєння арктики)	440	580

Видатки на тільки три перші, чисто Московські споруди виносили отже ще в 1937 р. — 901 мільйонів крб., тобто стільки, скільки й цілорічний бюджет усього Азербайджану. Пригадаємо ж, що однієї нафтової ропи дав Азербайджан у 1937 р. біля 75 проц. всесоюзного видобутку, себто 22,5 млн. тонн. Коли візьмемо на увагу ціну нафтової ропи (у 1939 р. — 1,02 доляра за барилу=42 ґаллони), тоді це дає вартість 150 мільйонів долярів. Видатки на згадані три споруди міста Москви дорівнюють далі річним бюджетам цілих двох важливих середньоазійських республік: Туркменської і Таджикської, разом узятих (навіть ще 2 роки пізніше — в 1939 р.). Тут бачимо як Кремль використовує усі закабалені країни на те, щоб розбудувати пишно столицю — Москву, осередні російські райони, фінансувати споруди чисто воєнного значення. У тому самому часі, коли більшість кварталів Києва, Харкова чи Менська, ще й п'ять років після закінчення війни лежить у руїнах, [12]) Кремль, позаздривши Ню-Йоркові, наказує будувати в Москві багатоповерхові хмародери (т. зв. плян післявоєнної реконструкції Москви). У тому самому часі, коли маси робітників Донецького чи Карагандинського басейнів уживають у своїх нужденних квартирах поламані скриньки як мебель, — ряд підприємств таких відомих неросійських міст як Львова, Чернівець, Ужгороду, Таллїну, Риґи, отже міст, які найпізніше були «прилучені» до СССР та відзначаються ще продукцією европейського зразка, працює **виключно** на замовлення та для потреб Москви. Совєтські закуповочні комісії, які вибирали для імпорту в Росію ряд товарів (часто люксусових) на Міжнародніх Торгах у Празі, Будапешті чи Познані, спрямовували всі закуплені речі тільки й безпосередньо до Москви, а жодна із інших «союзних республік» чи хоча б їх столиць не побачили ані крихітки з цього імпорту.

Тому теж у СССР панує неписаний закон, згідно якого всіх закордонних відвідувачів і туристів, зокрема журналістів обводять тільки по самій Москві, по її музеях, нових вулицях, нових промислових підприємствах, Московському метро чи портах каналу Москва—Волга. При цій нагоді звичайно, не згадується ані словом про те, за які гроші, яким матеріялом, чиєю працею, чиїм узагалі коштом постають оті споруди. Відповідь на ці питання дало б одразу **прирівнання** реалізованих господарських проєктів Москви й корінної Росії із проєктами «союзних республік». Тому совєтські чинники майже з-правила не дозволяють відвідувати чужинцям інші поза Москвою

[12]) Совєтські чинники держаться східного звичаю відбудовувати тільки головні залізничні станції у тих містах та найближчі вулиці біля них так, щоб переїжджих дурити, буцімто ці міста відбудовуються. На ділі, подальше від залізничних двірців майже всі квартали міста є ще й сьогодні в руїнах.

міста СССР, зокрема ж міста та райони неросійських республік. Кремль знає, що таке прирівнання «досягнень» закабалених Росією країн із дійсними досягненнями корінної Росії, зокрема її столиці — Москви дало б вірний образ цієї **жахливої економічної експлуатації і визиску,** яка практикуються диктатурою Москви в СССР. Образ цей є такий страшний, що Політбюро намагається його від багатьох років, за всяку ціну, прикрити плащем своєї фальшивої і безприкладно цинічної і нахабної пропаґанди про «рівноправство» країн і народів у СССР. Відхилення хоча б рубця цієї заслони-плаща дає прямо макабричне враження сумної совєтської дійсности. Культурному світові часом навіть важко повірити в описані прояви економічної тиранії в СССР, але плащ совєтської пропаґанди був уже, зокрема в післявоєнних роках 1945—50 так часто зриваний і закордонними обсерваторами і передусім утікачами з СССР, що картина грабункової економіки СССР є зараз уже зовсім виразна й незаперечна.

Микола Г. Гайдак

Думки про назву „Україна"

Кожний свідомий українець з нетерпінням очікував появи Енциклопедії Українознавства (ЕУ), де мали бути зібрані всі відомости про Україну, подані у науковому освітленні; нарешті світ буде мати дійсну правду про Україну! Ці сподівання у певних відношеннях завели. На превеликий жаль, навіть таке важливе питання, як назва нашої землі в ЕУ з'ясована дуже однобічно: Україна, це властиво «окраїна». Це твердження, науково обосноване, є підписане іменами двох видатних українських вчених: Я. Рудицького і В. Січинського. Для тих, що знайомі з працями В. Січинського, підпис останнього під твердженнями, які містяться в розділі про Україну, виглядає якось дивно, але стаття В. Січинського в паризькім «Українськім Слові» вияснила ситуацію і пришпилила однобічність там, де вона належить. На статтю Січинського появилась відповідь Я. Рудницького, доволі характеристична тим, що виявляє «наукове» наставлення шановного професора. Він це наставлення підкреслює «двома мометами загального характеру». Наведу тут дослівно слова Я. Рудницького: «Ми ніколи не ставали до дискусії з проф. Січинським, напр., на тему «етруського дому і гуцульського осередку» чи інших його мистецтвознавчих концепцій (В. Січинський — архітект. М. Г.). Ми це залишали мистецтвознавцям, маючи повне довір'я до їх фахових тверджень. Чому ж проф. Січинський вирішує не тільки справи мистецтвознавства, але береться за справи, що з мистецтвом мають мало спільного, а блищі мовознавству, ніж мистецтвознавству, справи творення, походження і значення назв? Проблема назви України зокрема, це передусім справа мовознавства і без нього, без його методолоґічних даних, без його, так би мовити, сита, не можна в ономастиці (назвознавстві) відрізнити зерна від полови»... «Другий момент, що його хочемо тут піднести, це висказ одного французького мислителя, мовляв, можна бути розумнішим від когось другого, але не можна бути розумнішим від усіх. Коли читати статтю проф. Січинського, то здається, що інші всі погляди на цю справу не витримують критики. А треба пам'ятати, що назву «Україна» виводили від «межівної землі, крайної території», такі історики як Грушевський, Крип'якевич, Дорошенко Дм. і ін. та й такі мовознавці, як Охримович, Тимченко, Онацький та ін.»

Я. Рудницький, з висоти своєї професорської катедри, заявляє, що ніхто немає права критикувати певних тверджень висловлених фахівцями. Таке «преклоніння» перед авторитетами не є признаком наукового підходу до справи. Коли справа не інтересна, або коли людина не має часу над тим думати, то тоді треба прийняти те, що авторитети говорять. Коли ж людина тим цікавиться, то їй вільно над тим думати і висловлювати свої погляди на справу. І ці погляди мусять розбиратися не після того хто їх сказав, але після того, що вони дають нового, і на скільки вони правдиві. Ці погляди можуть бути більше відповідними чим твердження авторитетів, бо людина завжди може помилятись, а авторитети теж люде. Як би всі так думали, як проф, Я. Рудницький, то ніколи не було би поступу, бо помилкову теорію, вклоняючись перед авторитетом, приймали б інші «авторитети», і так ширили баламутство далі. Звичайно, нові погляди, та ще до того висказані «не авторитетом», приймаються тяжко. На те можна навести прикладів досить. Ґалілеї був примушений відректися від своєї теорії, бо так тодішні авторитети вимагали. А вийшло, що він таки був правий — земля так і досі крутиться. У пасічництві, коли Дзіерзон, звичайний священик — пасічник, відкрив теорію партеногенези у бджіл, то на нього сила авторитетів накинулась, але він таки вийшов правий, бо умів спостерігати і робити правильні висновки, чого деколи бракує авторитетам (правда — не всім! — Прим. редакції).

Рудницький старається себе захистити проти обвинувачення, що він підтримує концепцію польського історика Ґрондського, який вважав, що назва Україна означає «окраїну», кажучи, що він не виводить слово Україна від окраїна, — «бо такий вивід з формальних причин не можливий» — але що значіння тих обох слів було, принайменше раніше, тотожне. Яке це має значення? Як Україне є «окраина» то й поляки і москалі можуть казати, що то їх «окраина». Як слово «Україна» і «окраїна» походять від того самого корення «край», то як вони можуть означати те саме? Ще Шелухин у своїй великій праці про назву Україна зауважив, що зміна «у» чи «в» на «о» в українській мові цілком зміняє зміст слова, напр., —

убити, вбити і обити; убігти, вбігти і обігти. Я. Рудницький забуває, що є не тілько Україна, але і Вкраїна. Як вбити не є те саме, що «обити», то як «Вкраїна» і «окраїна» можуть мати те саме значення? Та до того в українській мові немає слова «окраїна». Є «окраєць», «окрайка», але «окраїна»? Його нема у словниках Грінченка, Онацького. Що Уманець і Спілка переклали московське слово «окраина» на «окраїна», то їх прикладні речення не витримують критики, і як раз в тих прикладах назва «Україна» вживається в значенні «незалежна земля», «країна». Це тільки у словнику Кузелі—Рудницького «Україна» є «ґренцлянд» ще і тепер!

У своїй статті в «Енциклопедії Українознавства» Я. Рудницький пише, що «назва Україна ... слов'янського походження й означала первісно «пограниччя», «окраїну», «пограничну країну». А щоби це виглядало по вченому, то до того додав: «індоевропейський корінь найімовірніший — krei = відокремлювати, різати». На диво нічого тут немає про «пограниччя», «окраїну». А Шелухин, своїм «хлопським» розумом виводив «Україна» від українського слова «краяти, украяти», що є більш природнє, бо слово Україна є, ніде правди діти, — таки українське слово. Тай у свому «Вступі до Слав'янознавства» той ж Я. Рудницький (на стор. 64) пише: «Назва Україна визначала первісно край, країна, межівна країна словян». Якомуж Рудницькому тоді вірити: чи тому, що писав статтю до «Енциклопедії», чи тому, що писав: «Вступ до Слав'янознавства»?

«Назва Україна, — пише далі в Енциклопедії Рудницький, — належить генетично до того самого типу географічно-етнічних назв, що, напр., назва балтійського племени ґаліндів (=«прикордонників», пор. литовське galas — кінець, край, межа): чи германських маркоманів (=люде з пограниччя, пор. нім. Mark — кордон, прикордоння)». (Треба сказати, що жодне з тих імен не означає «країна» і не походить від «краяти». М. Г.). «В такому значенні, — продовжує Рудницький, — «ця назва (Україна) засвідчена посередньо в чужій іранській формі з VI—VII століття по Христі назвою анти («пограничне плем'я», «краяни»), що з історичних, «географічних, ономастично-філологічних і інших міркувань тотожна з назвою українців — останнім плем'ям тогочасної слов'янщини на південньому Сході від сторони іранців». Це твердження Я. Рудницький зробив на підставі, на його думку, «найбільш переконливого пояснення назви антів, пропонованого німецьким славістом Фасмером. «Таким чином, — міркує Я. Рудницький, — слово «анти» — це іранський переклад слов'янського «окраїнні люде», «окраїнне племя», «українці». Виходить, що іранські племена, що межували зі слов'янами на окраїнах слов'янської прабатьківщини, засвоїли собі назву межівного слов'янського племени — українців у свойому іранському перекладі. Фасмерова гіпотеза, що має всі данні на те, щоби їх прийняти, дуже важлива з тієї причини, що розв'язує деякі спірні проблеми славістики і українїстики та нове світло на проблему ономастики східних слов'ян».

На підставі теорії Фасмера Я. Рудницький стверджує, що назва «Україна» є старша від назви «Русь».

Виходить: «нехай німець скаже, а до того історію нам нашу роскаже». Коли Шелухин доказував, що назва «Україна» є старша чим назва «Русь», то на те авторитети не звертали уваги: та тож правник, прошу пана, що він на тому розуміється! Хоч той правник ціле своє життя посвятив студіям цього питання.

Та до того чи гіпотеза Фасмера є правдива?

Анти — пограничне плем'я. А пограниччям чого вони були, як жили на Дунаї ще перед тим, як у V ст. помандрувати з Склавенами до Дніпра? Чому словене — Новгородці і інші ніколи не звались і не почали зватись українцями? Адже ж вони були на кінці слов'янського світу, бо перед ними був «не словенек язик»? Якраз тому, як пише Шелухин, що вони не мусіли краяти для себе землю і силою меча затримувати те вкраяне у свойому власному посіданні, б'ючись з наїзниками степу, як українці це мусіли робити.

Доказуючи, що назва Україна означає «окраїну», Я. Рудницький пише: «В названих значеннях (себто Україна=окраїна) зустрічаємо назву Україна в найстаріших літописах і інших джерелах XII—XIII ст. Так під роками 1187 Київський літопис за Іпатієвським списком, оповідаючи про смерть переяславського князя Володимира Глібовича під час походу на половців, говорить, що «плакашеся по нем вси певеяславци», бо він був князем «всякими добродітельми наполнен — о нем же Украина много постона» (журилася). Це перший запис у нашому літописі, де вжито назву Україна. Під р. 1189 в тому самому літописі в оповіданні про кн. Ростислава Берладника згадується, що він приїхав «по Украйні Галиськой» (на означення Наддністрянського пониззя). В літописі Галицько-Волинському під 1213 р. є запис: «Данилу же возвратившуся к домови, и їха з братом й прия Берестий, и Угровеск і Верицин, Столпе, Комов і всю Україну», себто забужанську Україну. В тому ж літописі під 1268 р. знаходимо вислів «украйняни», під 1280 р. — «на Вкраині», під 1282 р. — «на Вкрайниці». В усіх випадках словом Україна означувано переважно пограчні землі супроти державного центру в Києві».

Здається, тут Я. Рудницький, як і багато інших вчених, бере окремий вислів і робить з нього висновки без зв'язку з цілим текстом. Але треба дивитись на те, як ті люде, що писали, в той час думали, і який зміст вони вкладали в те, що вони писали. Треба, як казав Шелухин, поставити всі речення в зв'язок з попередніми і тими, що за ними йдуть, і тоді інтерпретувати. Шелухин підходив до справи з науковою аналізою правника. Про того самого Володимира Глібовича, князя Переяславського, говорилось і раніше. Коли у 1185 році цей князь, що завше хоробро боронив усю землю перед половцями, був тяжко ранений, то всі руські «князі бяхуть бо печальні». Коли ж у 1187 році Вол. Глібович помер, то напевно не тільки всі ті князі, що були дуже «печальні», коли він був ранений, але і та

земля, всі ті люде, яких він захищав, сумували; тому то «о нем же Україна много постона».

«Ніяк не може бути, — пише Шелухин, — щоби князі і Русь не реаґували своїм жалем через велику втрату для них усіх. Проте Русь і князі не названі спеціяльно, окремо, бо вони увійшли у спільну назву «Україна», якою покривається все, що в неї входить, в тим часі і Русь».

Рудницький зауважує, що «у всіх випадках словом Україна означувано переважно погра-ничні землі супроти державного центру в Києві». А у розділі перед тим каже, що тому Україна: що українці «крайнє плем'я тогочасної слов'ян-щини на південному сході від сторони іранців». То як же воно властиво є?

У 1189 р. Ґаличина є Україна. Себто у 1187 р. Га-личина, як Україна,«много постона», разом із пере-яславцями, але Київщина, що була значно близче і була більше загрожена половцями, прямо таки і не помітила, як Володимир Переяславський по-мер. Як у літописі потім говориться про Україну Забужанську, Наддністрянську, Холмську і т. д., то виходить, що ті всі землі, які були дальше від Києва, жалували про смерть князя переяслав-ського, а Київ ні. Тут щось таки не так. Якщо Україна «постона», то чому тільки Переяславці, Галичина, Забужанці, Холмщаки мали жалува-ти? Якщо і Переяслав є Україна, і Галичина, і Холмщина й інші частини є Україна, то значить, що Україна є і там і тут. Значить назва України належна цілій території, а не лише пограниччю. Те, що Грушевський, Дорошенко, Крип'якевич і інші доводили, що Україна означає «пограничну землю», ще не значить, що вони не могли поми-лятись. «Треба самому собі хліба вкраяти». Ча-сто люде незасліплені прийнятими теоріями, див-лячись критично, можуть прийти до правдивого висновку. Масова психологія вчених часто буває причиною того, що фахівці лише дивляться за виправданням прийнятих теорій.

Я. Рудницький пише, що «з XVI ст. назва Україна вживається тільки в значенні «країни або держави, заселеної українцями». Отак нараз, при кінці XVI століття рішили, вже більше Україна не буде «окраїною», але буде краєм, зем-лею заселеною українцями. «Це вживання назви Україна цілком відповідало поширенню її в на-роді, доказом чого є численні пісні, посвячені по-діям XVI—XVIII ст.» — продовжує Я. Рудниць-кий. Чому це не центральна назва поширилась на всю територію, але погранична назва пошири-лась на ціле? Чому Запоріжжа — дійсне погра-ниччя України, ніколи Україною не звалася, а за-порожці ходили в Україну? Чому не тому, що Україна була «окраїною» Запоріжжа?

Коли при кінці XVI ст. назва Україна почала вживатися у географів для означення окремої, незалежної землі, то напевно тому, що в народі вона в такому розумінні вживана значно раніше. Тому свідчить те, що ця народня назва почала проникати до чужої книжної мови вже так рано, як кінець XII ст. З'ясовувати, що назва Україна почала вживатись в змислі «країна» лише тому, що на географічних мапах ця назва вперше по-явилася при кінці XVI ст. є так же помилково, як і твердження, що українська мова почала твори-тися лише у XII ст., коли українські слова почали просякати до чужої нам літературної церковно-слов'янської мови.

Я. Рудницький кількома наворотами прикри-вається ономастикою, яка ніби то примусила його твердити, що «Україна» і «окраїна» мають те са-ме значення. Але у «Свободі» від 22 березня ц. р. появилась стаття Р. Смаль-Стоцького, в якій він цілком підпирає висновки Шелухина, в тому, що слово «Україна — Вкраїна» походить від прасла-в'янських праформ наших дієсловів «кроїти», «краяти», від яких утворені також слова «край» і «країна». Виходить, що ономастика є лише зна-раддя і, як усяке знаряддя, може вживатися вда-ло і невдало, залежно від зручности того. хто це знаряддя вживає. В наукових розвідках, особли-во в спірних питаннях, дається опінія різних пра-цівників у тій галузі, і даються факти. Тоді чи-тач може доміркуватись, по якому боці є правда. Я. Рудницький так не зробив. Він подав свою концепцію про назву Україна. Це його власні слова у статті в ч. 432 «Українського Слова» з 19 лютого 1950 р. («Ми не будемо повто-рювати нашої концепції про походження назви «Україна»). Там же він також висказує признан-ня редакції «Енциклопедії Українознавства», що не пішла на вудку дешевого патріотизму в прин-ципових питаннях про нашу національну назву, але стала на науковий ґрунт» . . . себто помістила «єдино правильну» його концепцію.

Шкода, що деякі українські вчені так заро-зуміло подають лише свою інтерпретацію нашого національного імени у Енциклопедії, а редакція Енциклопедії навіть не згадує поглядів тих нау-ковців, що ціле своє життя посвятили вивченню цього питання, і котрі може мають більше правди. В такій спосіб багато шкоди робиться українсько-му народові і шириться баламуцтво на користь нашим ворогам. Нам пригадуються слова бл. Сергія Шелухина, які він сказав, коли його запи-тали, кому вірити: «Нікому не вірте на слово, ні мені, ні Грушевському. Всі люди можуть поми-лятися. Я приніс вам історичні пам'ятки, показав вам цих свідків і прочитав, що вони кажуть. Збе-рігав факти до гурту, обмізкуйте їх самостійним науковим критичним думанням, зробіть самостій-ний висновок і стійте на нім, доки нові факти не примусять вас внести відповідні поправки в зроб-лений вами самостійно попередній висновок. Нау-кова критика поможе вам у підшуканнях істини».

Це заява гідна дійсного науковця, що не пре-тендує на непомильність, бо всі люди можуть по-милятися.

Василь Тагоренко

Так пишеться історія українського театру

(Всеволод Чаговець: «І. О. Мар'яненко» (Народній артист СРСР). Видавництво «Мистецтво», Київ, 1947 рік).

Перед нами зараз тоненька брошурка, бідно і неохайно видана, одна з наміченої серії «Майстри мистецтва України». На м'якій обкладинці дегенеративне обличчя вбивника, яке має дати читачеві уявлення про шляхетно-гарне обличчя Івана Олександровича Мар'яненка. Таке зображення напевно зразок або «стахановської праці», або «найкращого в світі соціялістичного друкарського мистецтва». Наклад стандартний для такого типу книг — 5000 примірників. Як звичайно підписано до друку ще 2/IX 1946 р., а вийшло в світ лише в 1947 році. Розмір книжки — один друкований аркуш. В тексті дуже непоказні з літографічного боку фото, які даються на весь розворот окремої сторінки. Їх сім, це: Мар'яненко за молодих років та в різних ролях: Хлестакова («Ревізор» М. Гоголя), Дон Жуана («Камінний господар» Л. Українки), Омелька («Мартин Боруля» І. Тобілевича), батька Гранде («Євгенія Гранде» Оноре де Бальзака), Дікого («Гроза» О. Островського), Богдана Хмельницького (одноіменна п'еса О. Корнійчука).

І. О. Мар'яненкові не щастить з доброю монографією. Ще з 1939 року почалися заходи в цьому напрямку, але плідних наслідків і досі немає. Напередодні війни монографію про мистця написав Я. Бердичевський (кол. голова «Українського Театрального Товариства»), але робота вийшла невдалою і здається не побачила світа. Поверховною і аматорською є і книга рецензованого нами автора — в ній навіть немає стилістичного блиску його колишніх театральних рецензій часів «Киевской Мысли». Своїм вбогим змістом вона нагадує ті «метелики», що їх в роки НЕП-у випускав «Кіновидав» про совєтські кінозірки. Тільки браком справжніх театральних фахівців можна пояснити той факт, що В. Чаговець став «істориком» українського театру, і що його, м'яко висловлюючись, «странно» надрукували.

Україні завжди бракувало обдарованих, з ерудицією, національно думаючих театрознавців та ті невеликі кадри істориків та театральних критиків, що були, совєтська влада, час від часу, «розчищала». Так не стало відомого історика українського театру П. Руліна, зник О. Кисіль, розстріляно К. Буревія, Д. Грудину, відійшла від театральної діяльности Л. Дмитрова, покінчив життя самогубством — в часи Єжовщини — харківський критик С. Гец. Замість книг, монографій, розвідок — цілий ряд могил. Фахівці зникли, але потреба в них залишилася і большевицька партія починає фабрикувати свої партійні, але у фаховому відношенні, безнадійні кадри і так званих «колопартійних» людей.

Кар'єра В. Чаговця з того погляду гідна уваги. Всеволод Чаговець — зразковий тип «малоросса». В «младиє» роки він «согрішив» невеличкою працею про родину Гоголь-Яновських — це здається була наукова робота для здобуття доцентури в Київському університеті. Але він швидко міняє наукову кар'єру на журналістичне перо в російських газетах. В. Чаговець стає провідним літературно-театральним критиком в соціял-демократичній «Киевской Мысли». Як керівник театрального відділу газети він пише рецензії і на вистави в театрі М. Садовського, в яких виявляє лагідність тону ліберального представника панівної культури. З українським національно-політичним рухом та пресою В. Чаговець був мало пов'язаний (нам відома тільки одна його стаття в «Неділі» 1912 року «М. В. Лисенко і його пісня»). Його виступи на захист української культури, інтересів нашого народу, завжди мали присмак «кадетства» не більш а ля інтерпеляції в українських справах Павла Мілюкова в Державній думі. Жовтнева революція 1917 року вибила Чаговця з журналістичних лав — ставка була на робкорів. *) Але в роки розгорнутого наступу української культури він знову виринає на сторінках . . . «Вечорнего Киева», де прославився своїми нападами на видатного українського маляра, професора Бойчука та його учнів (Седляра та інш.). Далі йдуть переробки клясичних драматичних творів, напр., Шіллерівського «Підступність і кохання» — в дусі наближення їх до «клясового розкриття доби», інсценізує Гоголевого «Тараса Бульбу» тощо, пише фантастичні, неподібні спогади про М. Заньковецьку, де є епізод виступу великої артистки з художньою рецитацією в . . . борделі. І нарешті перед ним гостинно розкриваються довго очікувані сторінки «Радянської України». Єлей, тиміян, в різних відмінах і з різними епітетами — Сталін і партія — партія і Сталін — і інші в тому дусі — «оригінальні і свіжі» образи і порівнання, і двері видавництва «Мистецво» пропускають досягшого своєї мети кар'єриста. Так Всеволод Чаговець стає істориком українського театру. Цікаво познайомитись з ним, що ж він пише?

Для монографії мистця треба вміти підібрати найбільше вартісне, найбільш типове з того, що він створив. Добра монографія мистця мусить дати яскраве уявлення про індивідуальне творче обличчя артиста, розказати про його шукання, шляхи, розкрити національне коріння, джерела його творчости. В данному випадку стоїть завдання — дати не просто акторський портрет Івана Олександровича Мар'яненка, а Мар'яненка — українського актора і відомого діяча нашого театру. Кожна національність творить свій специфічний тип мистця. Це зовсім не означає льокальної обмеженности художника, вузькости його діяпазону, мова йде про мистця, який виражає духову ментальність свого народу. Космополітичний снобізм, нігілістичне відношення до національних джерел своєї культури, рівнання на ін-

*) Скорочена назва «робочие кореспонденти».

тернаціональне мистецтво обезбарвлює, нівелює своєрідність духового обличчя народу. Потрібна глибока, органічна синтеза внутрішніх багатств народнього духу та скарбів світової культури. Анатоля Франса не можна зрозуміти у відриві від надбань батьківської художньої літератури і в тойже час — це письменник цілої Европи. Таким мусить бути образ великого майстра, такий шлях, щоб стати ним. І автори монографій про значні постаті мистецького світу не можуть іґнорувати і національної вдачі мистця і його зустріч з широким обрієм загально-людських, світових культурних цінностей.

Як же ці завдання розв'язує В. Чаговець, що відібрав він для характеристики актора?

Першою в монографії йде роля Миколи з ««Наталки Полтавки» Потляревського. Чому саме відібрано цю ролю — невже тільки тому, що це був перший виступ Мар'яненка в театрі М. Садовського? Недостастня підстава. Сам же В. Чаговець визнає художню перевагу образу Миколи в креації М. Садовського. Відмітити самобутність образу Миколи у І. Мар'яненка? Тоді кілька рядків загальних тверджень мало виразні для цього. Для показу творчости, становлення, визрівання таланту актора потрібна, хоч би стисла картина всієї його ранньої діяльности, ще до вступу в театр Садовського.

Цей період досить барвистий — І. О. Мар'яненко належить, умовно кажучи, до третього випуску школи М. Кропивницького. До цього театрального покоління входили: Є. Зарицька — «соловейко українського театру», Гайдамака (що згодом мав власну трупу), Глазуненко — талановитий актор на характерні ролі та інші. Під проводом рідного дядька, знаменитого Марка Лукича Кропивницького, проходять у Мар'яненка «шкільні роки» на театрі. Тут він вперше грає і в його п'єсах і в драматичних творах М. Старицького ролі героїв любовників, в яких переплíталися поезія кохання та героїка козацького духу. В театр М. К. Садовського актор приходить, коли не з ім'ям, то з певним творчим доробком. Цей період акторського життя в монографії чомусь майже випадає. Натомість критик дає велику цитату з змістовних спогадів актора, яка взагалі становить одне з кращих місць . . . книги В. Чаговця. Контраст між карбованим, насиченим словом спогадів, а стертими газетними штампами оригіналу прямо таки разить. Не бажаючи такого ефекту, мимоволі В. Чаговець продемонстрував своєрідне явище, коли цитата з іншої книги краща за оригінальний текст. Для характеристики артистичної діяльности Мар'яненка в театрі Садовського обрано ролі: Хлестакова («Ревізор» М. Гоголя), Дон Жуана («Камінний господар» Лесі Українки) та Жадова («Тепленьке місце» О. Островського). Коли перша становила етап в розвитку актора — це був початок виходу з меж селянсько-побутового та історично-романтичного репертуру, то друга роля — акцентуація її важливости — викликає заперечення. Тут критик стає на шлях зайвого вуальовання тих труднощів та зривів, що були на шляху зростання нового українського театру. «Камінний господар» Л. Українки в театрі Садовського, одверто кажучи, був провалом і нема чого соромитися, декорувати той факт — перехід театру на нові художні рейки неминуче несе «творчі збитки» на перших кроках. І. Л. Антонович і О. Кисіль одностайно стверджують невдалість вистави та безпомічність виконавців головних роль, як Донна Анна і Дон Жуан. Але новоявлений історик українського театру, фальсифікуючи правду фактів, пише: «так глибоко, філософськи . . . розгадав і доніс її (думку Лесі Українки — В. Т.) то глядача перший виконавець цієї складної ролі . . . Мар'яненко. Від тоді про нього можна було говорити, як про майстра, перед яким розкриті всі шляхи театрального мистецтва». Такі речі можна писати тільки для анальфабетів рідного мистецтва, для бідної совєтської молоді, яка і на сьогодні ще не має історії свойого театру і є реальне побоювання, що і не буде мати її при наявности істориків типу В. Чаговця та інших «знавців». Нам здається, що від таких двозначних компліментів може стати ніяково. Після художньої поразки писати, що перед актором відкрилися всі шляхи театрального мистецтва, що актор став майстром, це — дійсно, — справжня хлестаковська «легкість в думках надзвичайна».

Викликає заперечення і тлумачення актором фігури Дон Жуана. Він вважає, що «Дон Жуан. . . тільки маска, потрібна доти, доки жертва у його ніг . . . А під маскою приховується деспотичний і жорстокий командир». Може в пляні вульгарної марксівської методи, яка вимагає обов'язкового засудження представників панівної кляси, — а Дон Жуан нетрудовий елемент — це і добре, але в філософсько-мистецькому пляні, в задумі Л. Українки, Дон Жуан зовсім не такий, яким намагається зробити його В. Чаговець, нав'язуючи при тому цей потворний виріб ні в чому неповинному Мар'яненкові. Ось який Дон Жуан Лесі Українки: це «лицар волі, що слухає лише веління власної душі, не боїться людських погроз і не захоплюється людськими принадами. Цим він притягає до себе всіх, особливо жінок. Донна Анна — його остання коханка, що дуже сама цінила «людські блага» — владу й багатство, вразила ними душу Дон Жуана. Захопившись ним, він зрадив себе й готовий був покласти на себе, разом з командорським плащем, увесь тягар ненависних йому досі обов'язків влади, етикети й нещирости. Але цей придушливий для його вільної душі тягар скамянив його». З таким розкриттям образу Дон Жуана, зробленим О. Кисілем в його «Українському театрі» (стор. 147) ми цілком згодні, бо тут є філософічність думки, так властива для Л. Українки, а не за волосся притягнені соціологічні домисли.

Далі трьома рядками — Мар'яненко в ролі Жадова — прямо вихопленими з безталанної рецензії автор закінчує свій «пробіг» про актора в театрі М. К. Садовського. І відразу різкий перехід до образу Богдана Хмельницького з п'єси О. Корнійчука (остання редакція вистави зроблена вже в роки війни, в часи перебування театру в Фергані). А роки, коли після виходу з театру Садовського Мар'яненко грав з власною ґрупою, а робота в «Українському Національному Театрі»

(Київ 1917—17 рр.) — тепер це все вже стало історією, про яку і в советських умовах можна без страху згадувати — «Державному Драматичному Театрі» (Київ 1913—1922 рр.), в «Березолі» (Київ —Харків 1922—1933 рр.), в театрі ім. І. Франка (Харків 1924—26 рр.), нарешті в театрі ім. Т. Шевченка (колишній «Березіль»), а образи створені в українському клясичному репертуарі, в західньоевропейських творах? На ці всі запитання книга В. Чаговця відповіді не дає. Але ж кожному, навіть не фахівцеві, ясно, що не можна, не глузуючи, характеризувати шлях мистця, коли за час майже біля 30-ти років — від часу виходу з театру Садовського до 40-вих років — аналізується лише одна роля — хай і найкраща. Та і ця береться «під завісу», на закінчення, але зовсім не випадково, тільки не з мистецьких, а агітаційно-політичних міркувань. Треба яко «десерт» «на високому політичному рівні» дати «витриману» ламентацію на ударну тепер в УССР тему про «братні» російський і український народи і про «мудрий» провід старшого брата. Постать Богдана Хмельницького у виконанні Мар'яненка, за думкою критики, тим і видатна, що її зерном є думка про Переяславську угоду — тут в ім'я політичної тенденції навіть можна відступити від ригоризму марксівського розуміння історичної особи і дозволити великому гетьманові бути ясновидцем, «хоч тема п'єси обмежена епохою і подіями, які тільки готують ухвалу Переяславської ради, глядач відчуває і розуміє, що тільки цю ухвалу Богдан перевіряє на вазі історії, тільки нею одною заполонений мозок воїна — вождя свого народу» (стор. 30). Ще один спритний поворот руки з продажним пером і Хмельницький стає большевицьким ідеологом боротьби з українським «буржуазним націоналізмом», «бо і воля і правда народня ... в єднанні з братнім народом — «один народ, одна віра» — народом російським». «І все, що стоїть на цьому шляху, що заважає, або перешкаджає цьому історичному вирішенню, в якому він (Богдан Хмельницький — В. Т.) вбачав шлях до блага і щастя народу українського — мусить бути зметене, знищене, як непотрібне, шкідливе, вороже» (стор. 29—30). Цим спотвореним образом національного героя — велетня, аґітаційною тріскотнею на російському патріотичному барабані закінчується монографія про видатного українського актора.

Закриваєш книгу і думаєш: ну, автору добре, він давно вже звик торгувати «розпивочно і на винос», а як же почуває себе актор, що, природньо, чекає на справжню оцінку своєї плідної, довгорічної художньої діяльности, як же майбутня історія українського театру?

Запитуєш себе і проходить лише одна відповідь, одне вогняне слово — боротьба. Та боротьба, яка єдина може дати можливість згодом вільно думати, вільно писати та творити повновартісні книги, в яких буде правда і дух української нації.

РЕЦЕНЗІЇ

Повість про сплюндрований рай

Т. Осьмачка: СТАРШИЙ БОЯРИН. — В-во «Прометей». 1947.

Раціональна концепція не є обов'язковим атрибутом мистецького твору. Відсутня вона також в Осьмаччиному «Старшому боярині». Концепція раціональна, а не концепція взагалі. Концепція — тут, як тут. Ще й не оригінальна, гранично наївна, проте живуча. Інакше як би ми пояснили і зв'язали рясні авторові думки, що так прагнуть замкнутись в чіткі рядки й логічно взаємоузгіднитися?! Адже це не Хлестаковська «необикновенная льогкость в мислях», не Хлестаковська скука, повідана в листі до Тряпічкіна: «... прощай душа Тряпічкін ... Скучно, брате, так жити, хочеш, нарешті, харчу для душі. Бачу, справді треба чим небудь високим зайнятися».

«Року 1912, червня 15 Лундик Гордій приїхав із черкаської учительської семинарії в село Тернівку до своєї тітки Горпини Корецької ...» — так починається повість. Починається вказівкою: рік 1912. Вона принаймні частково підрізує крила образові України позачасової, відвічної. Вона підкреслює якусь історичну межу й нехіть переходити цю межу, нехіть зачіпати проблематику нової Руїни — України, бажання оперувати в царстві духово ще не зруйнованої селянської України. І хоч елементи відвічної України живуть і в наш час і просякають у повість, наша констатація залишається в силі: в тузі за Україною селянських мрій, автор вийшов на межу двох Україн. Автор тужно вдивляється в тонучий в нічній імлі колись такий барвистий український степ. А трагедія його в тому, що в цій ночі тонуть і поетові мрії про «селянський рай» і самі основи, здається, єдиноприйнятного для нього соціяльного устрою.

Тодось Осьмачка носить Україну в своєму серці. Письменник любить її, старосвітську Україну, а Україна майбутня, передчуває поет, буде такою іншою ... Від неї то він відгородився вказівкою: рік 1912. Так краще. Так легше. Так можна разом з героєм повісти Гордієм Лундиком милуватися любими народніми звичаями і чеснотами: «Все, все, що Гордій — свідчить автор — побачив, підхопило його почуття і понесло в приємні високості рідних звичаїв, де кубляться всякі тумани, повсталі з казок чарівної давнини». Любуватися стародавньою ідилічною Укра-

їною: «Ох, як я полюбив вас, священні садиби в Україні... Ви вже позникали, але моя уява уперто тримає вас цілими, аби завдати більше горя кругом осиротілому серцю...» Справді осиротіло поетове серце. Йому так сумно, «що не сила була козацька поставити до світового столу на захист України ні дипломата мудрого, ні однієї книги великого поета у їх бібліотеки, і ні однієї картини у їх музеї, ні одного вченого до їх академій, який розумівся б і на науці, і на політиці, і на мистецтві...» А передчуття — невтішні: «Але найвища нота горя лунала про те, що Україна якби і вернулася до них, віднята назад у ворога, то не була б такою, якою вона йому видавалася... Уплакана козацька душа, що минулого вирвати з пам'яти ніхто не здолає... І що прийдешня Україна буде горем, без якого жити не можна вже й сьогодні на землі...» Отже: «прийдешня Україна буде горем, — але горем, без якого жити не можна»... Думка велика, думка важка, як невчасне горе людського серця, як свідомість непримиреної плиткости життя.

Це передчуття куди більше зрозуміле й людяніше, ніж може інстинктовно, але близький авторові, востаннє зрозумілий і прийнятий Шевченків «селянський рай», ніж так невдало — бо точно визначеному часові адресований! — вигаданий «Перший курінь вільних українців» з його завданням: «...вирвати з столипінської реформи жало, скероване просто в серце самостійности нашої батьківщини». Врешті, це передчуття цікавіше, як помітне авторове захоплення народницькою діяльністю (на початку 20. століття!) священника Д. Діяковського: «І приходили люди в школу, і показував вчитель картинки, а панотець читав: «Страшну помсту», «На вовчому хуторі», «Ріпник»: «Немає матусі», «Роман», «Дорога». А як розходилися, то давав під розписку тому газету «Раду», тому байки Глібова, а іншим «На розпутті», «Під тихими вербами», «Соняшний промінь»,... А ще іншим: «Пропаща сила», «Енеїда», «Люборацькі» і «Чорна рада»... І ніхто не тяг його до відповідальности ні за багатство, ні за християнську добрість, ні за мазепинство...» Це в часі між 1905 і 1914 роками...

З такими от невиправданими місцями повісти тісно переплітаються думки її героїв про чужонаціональних поміщиків на Україні, про поміщиків місцевого походження, проте інтереси яких, «однакові з поміщиками всієї Росії», про письменника Винниченка, що «відгородив себе від монолітної, багатомільйонової і рідної дрібновласницької стихії», так що «якби він був удумливіший, то й не сходив би на чужі манівці, а помагав би своєю творчістю зміцнюватися селянству морально і духово». Одне слово, поетова жура за неможливість для у к р а ї н с ь к о г о с е л я н и н а, як символа Осьмаччиної України, представляти нашу державу «за світовим столом». Ця неможливість видається йому несправедливою й трагічною. Письменник меншого маштабу взагалі не помітив би нездійсненности своєї мрії, Осьмачка ж видав свої передчуття — страхи. А в них для нас констатація банкротства селянства як державоорганізуючої сили, визнання компромісовости прийдешнього рішення так хворобливо загострених у нас соціяльних проблем. А в них для нас свято почуття національного над завжди свавільним, еґоїстичним і згубним для нашої державности почуттям становим. В них визнання д р у г о ї У к р а ї н и, принаймні на майбутнє, коли не в минулому, вперше по довгому періодові тенденційно народницьких тлумачень, викресаному пером Б. Липинського.

Не беручись тісно ув'язувати, узалежнювати виявлений у повісті світогляд з Осьмаччиним світовідчуттям, згадаємо, проте, Осьмаччин песимізм, це трагічне, болюче поетові відчуття безмірної людини, загублености людини серед людей і речей Мопасана нагадують деякі з Осьмаччиних думок і почувань: «І коли там двері заперті, то скажемо гнатися через поле, поки не зустріне якусь людину, може дівчину, і вхопити її за руку, притиснути до серця і крикнути: «Людино, глянь у світ і збагни, де ми. І зрозумій, що ми манюсенькі, манюсенькі... Уроковані на поталу комусь страшному і незбагненному... і через те наш розпач нехай буде великий чуттям згоди між теплом твого єства і мого аж до останнього зідхання... Бо за ту кривду, що ми з'явилися на світ, ніхто ні перед ким не стане покутувати: ніхто нас не пожаліє, крім нас самих». Не Мопасан це?! Не сторінки це з щоденника «На воді», з «Орла»?.. Цікаво, що трагізм світовідчуття Гоголя й Осьмачки при, здавалося б, спільному ґрунті — гострому відчутті мізерії людини, по суті різні. Навіть протилежні. Про Чічікова і Хлєстакова Пушкін сказав: «то билі двух бєсов ізображения». Насправді жоден з них не був бісом. Трагедією Гоголя — характеризував якось Д. Мережковський — був не дотик до трагічного, а відсутність трагічного. Відсутність у людині крайности, ясности гостроти... Гоголь спостерігав, бачив у людині «благоразуміє», тупість, плоскість...

Сліпі герої Осьмаччиної повісти теж мало схожі на г е р о ї в, але ще до того протиставлені волею самої долі незрозумілому, проте, принадному й жорстокому світові, космосові. Проклятим здається Осьмачці український рід, цілі покоління якого під наглядом порослого в леґенду українського ланового Маркури Пупаня, намальованого за всіми правилами народньої демонології, були вірними побратимами покараного богами мітичного царя грецького Сизифа.

Найбільшим досягненням і, здається, єдиним свідомим завданням і потребою автора повісти було явити читачеві в веселково барвистих, повнокровних романтичних розмашистих рисах-мазках о б р а з У к р а ї н и. Оживити цей образ, вселити в нього для всіх нас відчутий, але тільки поетові покірний д у х н а ш о г о н а р о д у, дух, що, родить у нас людей і окрилює віки нашого минулого. Під Осьмаччиним пером оживає наша земля, побут наших батьків і частково наш, визерунки тих легенд і казок, що прикращуюють давно пожовклі сторінки буття нашого народу. Під його пером оживає рідний пейзаж. Інколи позачасовий, часто фігурно, тонко розмальований наче Гоголем «Миргород» й «Вечорі

недалеко Диканьки»: «І знов великий місяць на надзвичайно тендітній високості держався з такою легкістю, яка може бути тільки вимріяна молоденьким самітним серцем. Егеж! Місяць був прив'язаний до хреста тонесенькою павутиною, яку, спускаючись з нього на церкву, протяг нічний павук, щоб не полетів він у чорну неміренність ночі легесенькою, мов гаряче повітря золотою бульбашкою». Інколи ж виконано його значно простішою методою — відбором і нанизуванням деталів, переліком, накопиченням, а з погляду на час цей малюнок є амальґамою пейзажу культурного й дикого, первісного: «З правого боку вже були прорвані буряки графа Бобринського, обкопані канавками для жуків. На межах дене-де, стояли великі поливальниці, барія і корита з малясою для метеликів уже не потрібні. А туди за ними, геть-геть аж під ліс — видно було, як красувалися жита і стояли густі пшениці, над якими звисали кібці й звеніли жайворонки. А їм знизу здавленою луною відповідали перепелиці хахавканням ... дикі качки та лиски з польових озер криком. І лисиці, скликаючи лисинят гавкітливим ляцанням ... А бджоли, оси і джмелі тягли через поля свою окрему, гостру і тужливу прекрасну мелодію і теплішу і яснішу навіть за соняшне гаряче проміння» ... Правда, сам вибір деталі виказує велику вмілість, велику вслуханість в зображений світ.

Це вміння вибрати деталь є одною з небагатьох прикмет, характерних для Осьмачки як майстра мистецької п р о з и. В цілому ж «Старший боярин» зраджує автора як п о е т а. Адже розповідна манера його далеко не цікава. Вона нагадує Нечуя-Левицького й етнографічну школу. Хоч пильніше вивчений, стиль повісти виявляється далеким від стилю майстрів народнього мистецтва, що все прагнули, скажімо, н а р о д н ь о г о к л я с и ц и з м у. Тоді як типовий романтик Осьмачка явно змішує звичну симетрію народнього речення і вибирає з нього найекспресивніші елементи, частки, сказати б, заряджені відосередковими тенденціями. Автор повісти не посідає таємниці гарного й «щільного» переходу між партіями й тонкого, умотивованого підходу: Лундик «зійшов на другий бік річки і пішов швидко понад нею стежкою... Т а й п о б а ч и в перед собою ...», або автор розгортає фабулу, ніяк не підготованими ривками: «А той неначе цього й ждав, швидко вийняв з кишені револьвер і, поклавши перед собою на стіл» ... Про це свідчить недоладна, неіндивідуалізована, нежива мова його мертвих діялогів («був у мене батько, про людське око ... а тепер у мене виривають його і з ц і є ї д і л я н к и л ю д с ь к и х в і д н о с и н» (підкреслення моє — О. М.) — попівна Варка Гордієва, або Лундик до Варки: «Вся ваша поведенція зі мною свідчить про те, що ви маєте на увазі ту драму, яка відбулася на хуторі в моєї тітки ...» — всі ці викладки в найпружнішу мить!), нахил до монологу — вдалого авторського й неузгіднених з психологічною ситуацією, мовно фальшивих монологів персонажу, врешті прекрасні поширені порівняння, що пасували б творові поезії ще більше, ніж повісті. А Осьмаччин нахил до романтичного жесту завжди був одним зі складників його поезії поряд, правда, натуралістичної деталі і часом до вульґаризації доведеної простоти вислову.

Окремо, не нав'язуючи недоліків твору до Осьмаччиних нахилів до інших жанрів, треба згадати про вади архітектоніки повісти та недбайливої, тут і там тільки накидної, недоробленої фрази. Ціла книжка здається написаною за одним махом. Ціла книжка нагадує один могутній подих. А таке «дихання» для прозаїка згубне. Ним у даному випадку пояснюється не завжди виправдана, випадкова фабула — наприклад розділ одинадцятий, ця зовсім не леґендарна, а для змальованого тут часу тільки чудна Лундикова зустріч з «Першим кошем вільних українців», явно без всякої потреби «пришито» кінцівку повісти. Чи не правильнішим, могутнім і символічним закінченням книги був би не безхарактерний акорд — оце родинне щастя Гордія і Варки з перспективи вчительства на Полтавщині! — а трагічний, а перспектива нових поневірянь і Лундика і тікаючої з монастиря в широкий світ Варки?

Речення Осьмачки куди краще звучало б у перекладі на чужу мову. Принаймні розстроїлися б наче спеціяльно і то ледве не на кожній сторінці проілюстровані накопичення стилістичних неясностей, тавтології й інших вад: «У цю ж мить він почув своє с т а н о в и щ е не в дуже доброму с т а н і. В і д ч у в, що треба щось сказати, аби п о ч у в а т и с я принаймні рівноправно настроєм з нею», «... у такім в и г л я д і, що говорить г л а д я ч а м», «І від п о в н о т и такого свого б у т т я отець Дмитро Діяковський б у в справді щасливий» і т. д. Правда, частину огріхів поділив з автором редактор. Це вже його справа подбати про «сіно»: «Гордій лежав горілиць до відчиненої брами, угрузши в с і н о верхньою частиною тіла у с і н о».

Проте найвиразнішою неґативною рисою стилю є чи не свідоме вживання — зловживання! — дієприслівникових зворотів. З ними важко розминутися. Вони розташовані серіями: «... подумав Гордій, високий русявий парубок і н а г н у в ш и с я, і п і д к а ч а в ш и х о л о ш і штанів, бо був босий, почав сапати», «п і д і й ш о в ш и, і с к а з а в ш и... і не в і д к о т и в ш и х о л о ш і, н е в і д с у к а в ш и рукавів»...: «І я, б у в ш и залежний від загального стану природи..! І все це поряд прекрасного знання мови, поряд багатющого словника. І все це накопичено такою мірою, що впадає в очі читачеві далеко не звиклому, за виразом Гоголя, до «ґалантерейного обращенія». Все це, врешті, наводить на думку Є. Маланюка про Осьмачку поета: «В новітній нашій нації вистарчить вказати, наприклад, на Осьмачку, потенціяльно могутнього поета, що — наслідком також неопанування літературного ремесла — полишив нам пам'ятки геніяльного каліцтва. І, навпаки, письменник скромної обдарованости — Павло Филипович, вихований і сформований в оточенні в и с о к о ї культури, дає нашій нації таку безсумнівну вартість, як збірка

«Земля і Вітер», характеристичний плід саме творчого ремесла».

Звичайно, слідом за Морісом Барресом і Осьмачка міг би сказати: «Варвари — це інші», але наша думка про «Старшого боярина», як про книгу понад рівень талановиту, проте, сумбурну залишиться незміннною.

О. М.

Кадри наших днів

ПАРТИЗАНИ МИРУ

Вони не такі, як звичайні партизани, от. Бульби, УПА, ген. Ковпака, чи інші. Рушниць вони не носять, в лісі не сплять і тижням не голодують. Навпаки, їдять кавіор, часто виїжджають на конференції, в гарних сальонах і готелях, в суспільності носять титули докторів, професорів університету, мистців, а навіть єпископів (як от «червоний декан» з Кантенбери, містер Джонсон).

А все ж таки вони партизани. Вони борються за мир, точніше за совєтський мир. Себто за такий мир, в якому всі, як в СССР, були б «щасливі» і «радісні», що не стріляють гармати, хоча стріляють нагани і то доволі часто і багато. Вони бояться атомової бомби і страшать нею людство. Пригадують Гірошіму з 200 000 вбитих, і Наґасакі з 300 000 вбитих, а забувають про Луб'янку, Соловецькі острови, Караґанду, Маґадан, Колиму з міліонами убитих і то перед смертю нелюдськи катованих, мучених, виснажуваних, голодованих, обмерзлих і морально і та фізично придушених.

Вони не конче комуністи, чи большевики. Між ними католики (напр., католицький філософ Ґільсон), протестанти (як згаданий вже декан Джонсон) відомі антикомуністи (як напр., французький інтелектуаліст Бейф-Мері, філософ Сартр і інші). Але всі вони є форпостами світової большевицької революції і практично приготовляють скорий її прихід.

Що вони хочуть? Вони хочуть усталити теперішний стан «миру» і недопустити до нової війни. Коли зважити, що задержання на довший час такого стану, який є зараз, є в інтересі одинокої Москви, бо ані пограбовані, окуповані та поневолені нею народи, ані загрожені нею сусіди, ані розкладувані нею її партнери усталенням такого стану нічого не користають, навпаки, час дозволяє Москві скріпитись і доконати до остатка діло засимільовання загарбаних територій та тим підготовити себе до дальшого етапу здійснювання своїх світових плянів большевицької революції та поширення московського імперіялізму, то ясним є акція «партизан миру». Це вода на млин большевиків.

Тому, коли ми стрічаємо в практичному житті отих «партизан миру», або їх приклонників, оглядаймося, чи за ними немає не тільки духа Москви, але й її живого аґента.

ТІНЬ ГІТЛЕРА НАД АМЕРИКОЮ

Не цілого справді Гітлера, але того, що вів відому катастрофальну свою політику супроти поневолених Москвою народів, яка і спричинилась до його остаточної програної війни з СССР. Замість дати тим народам, а серед них в першу чергу українському, політичну свободу, дозволити і помогти поставити свої національні держави, створити сильні армії, відчистити терени від п'ятих колон большевиків і створити спільно сильний вал вільних народів проти Москви, Гітлер своєю «Остполітік» вибрав колонізацію і поневолення тих народів і тим стягнув на себе їх ненависть, збройний опір і боротьбу. Ніж в плечі Гітлера на східньому фронті не відвернула його хибно обчислена пропаґанда, мовляв, перед загрозою большевизму не поважиться ніхто нападати на ворога того ж большевизму. Фронт визвольний був створений і багато-багато німців не повернуло до дому, бо мали відтягу дорогу.

Департамент стейту ЗДА в своїй закордонній політиці не бере на разі цього останнього досвіду Гітлера до уваги. Він дальше не зауважує політичних стремлінь українського народу і трактує СССР як однородну ґеоґрафічну, демоґрафічну, господарську і політичну проблему. Про це ми маємо змогу довідатись з листа керманича «Голосу Америки» містера Фой Д. Коглера до п. Володимира Сушка (гл. «Америка» ч. 43, з дня 2 червня 1950), в якому він виправдується, що «Голос Америки» українською мовою не може говорити про визволення України, бо це противилось би закордонній політиці ЗДА».

Не є випливом нашої національної зарозумілости переконання, що ставка на допомогу українського народу в будучій війні з СССР більше важить, ніж ставка на цілий Атлянтійський блок. Коли собі пригадаємо, що в перших місяцях війни Гітлера зі Сталіном, цілі дивізії без бою переходили на сторону німців, що наслідком того Гітлер міг протягом кількох тижнів опанувати територію вдвоє більшу ніж його власна держава, зі стратами, що рівнялися зеро, тоді зрозуміємо, що симпатії українського народу, допомога його політична і стратеґічна — це один чи не з найважніших факторів, що децидуватиме в війні про виграну на европейському суходолі.

Що може дати ЗДА Атлянтійський блок? Ні французи, ні німці, ні англійці з ентузіязмом битися не будуть, Англійці доволі слабі і нечисленні, французи скомунізовані, а німці з жадобою помсти. Загроза большевизму для них — це вже відспівана пісня. Нею вони не лякаються, бо від неї вони не можуть вже багато стратити. Незабаром Англія вже не матиме й так чого боронити, Франція підмінована «партизанами миру», а позатим духово і політично вичерпана, а німцям большевики скорше принесуть з'єднання і повернення їх земель, ніж хто інший.

Це не значить, що вони не будуть битися. Будуть, але так, щоби ні один, ні другий, не виграв за скоро і з завеликими зисками. Крім того, їх стратегічні позиції такі, що вимагають подвійного вкладу сил і матеріялу для осягнення того самого ефекту. Україна ж заінтересована в цілковитому разгромі большевизму і російського імперіялізму. Має найближчий доступ до серця і Ахілевої п'яти Москви. Не має інтересу політично спекулювати і ніколи не буде нікому представляти ніякої загрози ні господарської конкуренції, ні політичної експанзії.

Шкода, що того не бачать відповідальні політики ЗДА, одного з найбільших наших природних союзників. Завдання нашої політичної еміґрації, в першу чергу її політичних установ і інституцій, — УНРади, Українського Конґресового Комітету і політичних партій, — на тому відтинку розвинути живішу діяльність, бо вона лежить в інтересі обох партнерів: українського народу і його визвольних змагань і ЗДА та забезпечення їх майбутньости.

НА ЖАЛЬ, ЩЕ ДАЛІ . . .

Взаїмне очорнювання, оклевечування і обвинувачення поміж обома фракціями в лоні бандерівців триває далі. По періоді комунікатів наступив період коментарів до тих комунікатів, характерних, що в них аж роїться від таких соковитих виразів як, «провокація», «фальшування», «провокаційна фальшівка», «безглузді претенсії», «втрата критичного мислення», «впадення в розпач», «поставлення в коло сил большевицьких» і т. д. («Український Самостійник») та «безглуздність», «підфальшовування», «зловживання авторитетом», «інтриґа проти ОУН», «тон меґаломанів» і т. д. («Сурма»). Обі групи обвинувачують себе в діянні в їх нутрі большевицьких провокаторів.

Будучність покаже наскільки компромітація українського націоналізму діється завдяки моральним і інтелектуальним дефектам вождів, вождиків і вожденят, а наскільки завдяки вмілій аранжовці большевицької п'ятої колони і провокаторів. Сучасність одначе вже свідчить, що, зрісши з бунту і анархії, «рух» Бандери в ньому дальше тоне і там, на жаль, він знайде свій соромний кінець. Поза компромітацією і анархією він наразі не може посвідчитись ніякими позитивними успіхами. Тому то й так хапчиво і безцеремонно строїться в пера заслуг в краєвій визвольній боротьбі, привласнюючи собі геройство УПА, посвяту націоналістичного підпілля і патос духового і культурного спротиву широких мас українського народу, серед якого відомості про еміґраційні скандали бандерівців можуть тільки ломити віру і викликувати розпач.

«АНІ ЦАР, АНІ КОМІСАР . . .»

«Тайм», найпопулярніший не тільки в ЗДА, але й в усьому світі американський тижневик у числі за 22 травня помістив допис свого берлінського кореспондента про його розмову з одним з членів українського підпільного націоналістичного руху.

Уривок з неї:

«Дивіться» — сказав він, — «я належу до п'ятої хвилі української еміґрації. Ми боремося з Москвою від того часу, як наш гетьман Мазепа заключив союз з шведським королем Карлом Дванадцятим у 1709 році».

Кореспондент подав далі оповідання українського підпільника про події в Україні підчас німецько-совєтської війни, про український повстанський рух, та про поновну окупацію України большевиками.

«Спочатку совєтські війська, вернувшись на українські землі, трималися тільки міст. Але поволі частини НКВД підсилилися. Вони спалювали цілі села і винищили тисячі людей. Три міліони українців вивезено до копалень на Уралі і на манджурський кордон».

«Сьогодні УПА, після розпорошення її відділів і вичерпання здобутих німецьких запасів, діє тільки ночами і малими відділами. Більшість українців переключилася з активного до пасивного спротиву. «Життя в моїй батьківщині дуже важке, вивози не припинилися. Але нарід ще надіється.

Що правда надії українського народу на допомогу від Америки послабли. У своїх замаскованих лісових сховищах вояки УПА слухають «Голос Америки». І часами їх огортає божевільна злість. Напр., коли ваш державний секретар заявляє, що ЗДА не мають наміру підривати совєтський уряд знутра. Коли ми чуємо такі речі з Америки, ми з жахом знизуємо плечима . . . Люди говорять собі: «СССР має докладно вироблений плян, що до цілого світу. А що ЗДА? Який плян мають вони щодо східної Европи?»

На закінчення розмови кореспондент запитав: «На що ж справді надіється ваш нарід?» Відповідь була негайна і палка: «На те, на що ми надіялися від багатьох років: закінчення чужого панування й московського визиску, чи то царського. чи теж комісарського, на життя, коли можна буде подорожувати дальше, як на 20 км. без перепустки МВД, і де ми могтимемо не знати ні терору ні страху, де ми могтимемо бути вільними».

У ЧИЙОМУ ІНТЕРЕСІ?

З Европи надійшла вістка, що ОУНР (бандерівці) вийшли зі складу Української Національної Ради.

Яка причина? Офіційні бандерівські заяви твердили, що УНРада не віддзеркалює фактичного стану українських політичних сил на еміґрації (майже незамітні в українському житті партії мають в УНРаді однакову кількість місць, як і сильні політичні організації), не віддзеркалює і не узгляднює настроїв української політичної еміґрації, не прислухається до голосу батьківщини і не підтримує визвольної боротьби в Україні і т. д.

Ці обвинувачення, оправдані і неоправдані, — широко вже обговорювалися на сторінках нашої преси і тому зайво їх ще раз розглядати. Але ко-

ли говориться про підтримку визвольної боротьби, то насувається питання: чи в інтересі і на користь української визвольної боротьби є валення УНРади бандерівцям і їхній вихід з її складу?

Світ говорить про можливість недалекої війни проти совєтського імперіялізму. Силою самих обставин, завдяки українській визвольній боротьбі, та активності української еміґрації питання України висувається на порядок дня. Щоби спрямувати українське питання в західньому світі на правдивий шлях, мусить говорити якийсь авторитетний представник в імені всієї України, бо тільки тоді його голос матиме значення. Підкреслюємо: тільки тоді, коли він говоритиме від усієї України і матиме на це мандат усієї України, поневоленої і воюючої.

Чи буде це голос усієї України, коли перед світом, як репрезентанти «всієї України», виступатимуть окремо «Генеральний Секретар ЗП УГВР» і «умандатований представник ОУН в Краю» — Лебідь, «провідник ОУНР і ЗЧОУНР» і «єдино уповноважений представник УГВР в Краю» — С. Бандера, окремо соціялісти і окремо монархісти, окремо демократи, «єдині виразники волі й бажань підсовєтських кадрів» і врешті навіть якийсь «командир рейдуючої УПА»?

А саме до такого стану політики зводить бандерівська акція все наше діяння на міжнародньому форумі. У чийому це інтересі? У інтересі нашої визвольної справи і допомоги воюючій Україні?

Думаємо, що це кожному ясне: Атомізація і розпорошування українських сил, дискредитація української справи десятком «єдиних представництв» не йде на користь ані українській справі, ані Бандері, ані УГВРаді, ані ОУНР, а лише кому іншому: «тому третьому» байдуже чи він сидить у Кремлі, чи поки що в Америці, мріючи про збереження «цілости і єдности Росії».

Думаємо, що шкоди, яку нанесе визвольній справі підміновування авторитету УНРади, не заступить ніяке інтерв'ю, навіть закордонним журналістам С. Бандерою, хоч би він навіть дійсно (як хвалиться!) прибув спеціяльно з України, щоби в Баварських горах відкрити свою «революційну» головну квартиру.

З ножицями по пресі

«Український Робітник», офіціоз ГСГД в Канаді, в ч. 21 з 26 травня 1950 р., публікує гимн Гетманської Січової Ґвардії, за який М. Стусс, гол. обозний СГДК вже висловив офіційну подяку авторам музики і слів, значить погодився з думками висловленими в ньому.

Вже в першій стрічці цього гимну чуємо, що далекозорий орел з верхів Маківки, Хортиці, Крутів, з Корпусу Січових Стрільців (в оригіналі написано: корпусу ЕС-сів і думаємо, що тут не про ЕС-ЕС-ів «Галицької дивізії», а про ЕС-ЕС-ів полк. Є. Коновальця і полк. А. Мельника мова) приніс прапор і сплів його зразом з гетьманяцями в один спільний обоз. Значить: гетьманці в гимні вже братаються навіть з корпусом, що перевів проти гетьмана Скоропадського повстання і під Мотовилівкою показав над гетьманом не тільки свою політичну і духову, але і військову вищість. Коли так, то треба це з радістю привітати.

Побажати лише треба, щоби на гимні не перестати. На черзі тепер сплести спільний вінок і створити спільний обоз не лише гетьманський, але державницький і національний, і коли можна з'єднатись гетьманям з корпусом ЕС-ів, то далеко легше це зробити з УНРадою. Тільки ще трошки більше доброї волі і хотіння.

А було б так гарно, коли б «калини вінками червоних гроз сплів гетьманів старий прапор і повстав один державницький обоз». А так є кілька напушених фігурок і вибуяла уява про якийсь обоз, що нічого путнього нікому не пригадує, а самих гетьманців робить лише попутчиками одної партії, в той час, коли ідеологія В. Липинського і суспільний процес на руїнах большевизму вимагають і ставлять перед ними такі гарні перспективи.

*

Той же самий **«Українский Робітник»** — офіційний орган СГД (гетьманців) в Канаді в ч. 16 (Рік XVII) з дня 21 квітня 1950 р. перестерігає українське громадянство перед спробою «наливати нове вино в старі міхи», розуміючи під тим спроби відновити і відмолодити законний уряд Української Народньої Республіки — УНРаду і її ВО. Арґументуючи своє неґативне наставлення до УНРади, гетьманський орган покликується на такі «факти»:

«Сьогоднішні т. зв. українські передачі «Голосу Америки», що знаходиться в руках українських соціялістів, є ніщо інше, як завдаток на ту політику, яку соціялісти знову забираються провадити в Україні, та яка спрямована на те, щоби утримати Україну при Росії».

Ми не збираємося боронити українських (і взагалі ніяких) соціялістів. Про них маємо свою думку і вона, на жаль, не висока. Але, щоби не допускати до поширювання демагогії в політичному і громадянському житті, ми зобов'язані скореґувати «нестислості», (делікатно кажучи), яких допускаються гетьманці, не зважаючи на те, що гучно-мовно хваляться своїм ідеалізмом і іншої від соціялістів якости патріотизмом.

По перше: українські передачі «Голосу Америки» не знаходяться в руках українських соціялістів, але в руках американських державних чинників.

По друге: в авдиціях українською мовою «Голосу Америки» працюють крім українських соціялістів (проф. Н. Григоріїва) теж і політичні союзники гетьманців, здається нам, приклонники УГВРади і «революційної» ОУН, зовсім не ентузіясти УНРади, організму, що — на думку «Українського Робітника» — «пройшов вже свій життєвий шлях» (напр., пані Л. Івченко).

По третє: навіть колиб так було, як твердить «Український Робітник», то вина і відповідальність за те, що «Голос Америки» «знаходиться в руках українських соціялістів», є на стільки за УНРадою, як за УГВРадою, чи гетьманцями. Відомо ж, що ані на зміст авдицій, ані на обсаду персоналу, що обслуговує ці авдиції, УНРада ніякого впливу не має і мати не може.

По четверте: можливо, що політика українських соціялістів (хоч не всіх, і це треба підкреслити, бо ж існує різниця між українським соціялістом Львом Ганкевичем і «українським» соціялістом Н. Григоріївим!) «спрямована на те, щоб утримати Україну при Росії», але ж бо і політика гетьманців свого часу була так само спрямована на те, щоби те саме зробити, ще й при помочі карательних відділів.

Тішитись з того, що крім гетьманців ще й «революційна ОУН (читай: бандерівці) забиває... останній гвіздок в домовину» УНРади, не принесе гетьманцям багато чести, бо як товаришів радости з тої самої причини знаходять вони собі большевиків (і то московських). Тут уже гетьманці показують не завдатки, але виразне змагання і старання, не в будучому, але в сучасному, спрямоване на те, щоби втримати Україну при Росії.

З почуттям гіркого несмаку, читається потім слова явного фальшу, висловлені на іншому місці тої са-

мої газети, що в «Українськім Робітнику» ви (себто: читачі) будете читати, як брат з братом сходяться разом... і з плачем покори і жалю зі стилу впали собі в обійми любови», що «нам потрібна Єдність і Лад», і т. д. і т. д. Прибиваючи останній гвіздок (— на щастя, тільки в уяві самозакоханого і собою захопленого редактора «У. Р.»—) до УНРади, гетьманці роблять багато для розбиття і анархії, а не єдности і ладу. А коли вони це називають «обіймами любови», то виставляють собі самі свідоцтво свойого критичного і логічного думання.

Трагізм наших днів полягає в тому, що люди, які самі потребують лікарської опіки, беруться лікувати інших.

*

Що наші побоювання мають підставу, можна переконатися причитавши в цілості **«Пояснення представникам «Українського Робітника»,** долучені до р. 16 (з дня 21 квітня 1950) тоїж газети. Читача огортає жах, довідуючись, що «У. Р.» «найбільший духом український часопис на кулі земній»; «ніхто інший (тільки «У. Р.») не посідає тої правди»; він'«єдиний, українстві, що піддержує авторитет взагалі', і т. д.

Було б з українством направду жалюгідно, якби всі оті уяви і галюцинації нового редактора газети були дійсністю, і як би «У. Р.» з його редакцією мав репрезентувати позем думання представників воюючої України.

*

Р. Ільницький в газеті **«Український Самостійник»** (ч. 13, з дня 2 квітня 1950) пригадав собі річницю вибуху війни Німеччини з Польщею і поставу, яку в тому моменті зайняли українські парляментаристи, представники реальної і легальної політики в Польщі. В статті «Варшавська заява» Р. Ільницький доходить до такого висновку:

«І ось в той час, коли треба було нашим парляментаристам використати політичну ситуацію, коли був найдогідніший час, щоб поставити, коли треба польському урядові з успіхом вимоги, коли можна було змобілізувати маси народу, стати на їх чолі і ставити тверді вимоги Варшаві — в той час наші парляментаристи дали залякати себе арештом, поліційним терором, Березою Картуською. Вони не тільки не ставлять ніяких вимог, не тільки не настоюють на здійснення обмежених попередньо вимог, не тільки не кличуть народ до захисту прав, але капітулюють і врешті, коли вибухла війна, без будьяких гарантій складають перед цілим світом заяву, якою проголошують свою льояльність до польського уряду і обіцянку чесно виконувати свої обовязки на полі бою, та стають в один фронт з гнобителем народу».

Зовсім слушно Р. Ільницький займає критичне становище до доцільности, корисности і оправдання зложення такої заяви. Як український націоналіст, що в той час знаходився між тими, що були арештовані, інтерновані, тероризовані, гноблені і тортуровані, він і не може інакше зробити. Варшавська заява — це була дезавуація революційної боротьби того політичного середовища, що стояло по другій стороні барикади, яке з тими, що «стали в один фронт з гнобителем народу», не хотіли мати нічого спільного.

Але Р. Ільницький в своїй статті «забув» згадати один важливий момент. Речником і формально відповідальним за Варшавську Заяву льояльности польському урядові (і то в момент, коли було відомо, що дні того уряду почислені і що український нарід потребує не заяв льояльности до ворожого окупанта, але заяв льояльности до його власної політичної незалежности) був тодішній віцемаршал польського сойму, а теперішній речник УГВР, що промовляє на імпрезах аранжованих тою установою. веде на еміґрації цілий час лінію УГВР, за що й виключено його з УНДО-ння, Василь Мудрий. Він же відповідальний був за творення одного фронту з гнобителем українського народу і він заявляв перед цілим світом, що не шлях боротьби проти польського окупанта, але шлях собачої служби йому є шляхом українського народу.

В своїх міркуваннях Р. Ільницький переочив вияснити таку малу «дрібничку», як відповісти на питання, як же це сталося, що речник опортунізму, сервілізму і собачої льояльности раптом стався політичним союзником Р. Ільницького і його партії?

Щось тут з логікою не в порядку, а з революційним сумлінням Р. Ільницького ще більше. Все ж таки, як би не прикривати, партійна сорочка Р. Ільницькому блища, ніж визвольна справа. Може собі Василь Мудрий робити на загальному фронті визвольної боротьбі промахи історичні, але коли він вірно зараз служить партії і помагає їй закріплювати свою власть, все є о-кей.

Але тільки в уяві Р. Ільницького.

*

Інтересну і своєрідну інтерпретацію бандерівського розуміння співпраці і погодження та міжпартійного зговорення на політичному і суспільно-громадському полі дає д-р П. Мірчук в газеті **«Український Самостійник»** (ч. 17 з дня 7 травня 1950). Д-р П. Мірчук вважає, що:

...«сама УНРада, як твір виключно міжпартійного зговорення, і всі її постанови мають лише настільки обов'язуючу силу, наскільки її члени на це погоджуються. Коли ж котрийсь член зголошує відмову визнавати ті постанови обов'язуючими, то про ніяке порушення ним постанов після цього не може бути мови».

УНРада є найвищим політично-державним органом українського народу в періоді його визвольної боротьби до часу, поки у вільній державі український нарід вільним голосуванням і загальними виборами не покличе іншого політичного проводу держави, щоби він в його імени нею кермував. На це погодились і це визнали всі входячі в склад УНРади політичні партії, в тому і ОУН(р), до якої належить д-р П. Мірчук, УНРада, як найвище політичне тіло, має свій Тимчасовий Основний Закон (Конституцію), на основі якої діє. Рішення УНРади стають законом, коли вони відбулись згідно з вимогами конституційної процедури і дістали більшість голосів членів УНРади. На цілому світі (навіть в СССР політбюро голосує і до важности його рішення треба, — крім волі Сталіна, яка все є однозгідна з волею більшости членів політбюра, — демократичної більшости членів) прийнято, що державні закони, коли їх схвалила більшість, обов'язують всіх, і тих теж, що були проти тих аконів. Для приміру: американські комуністи голосували проти пляну Маршала, але вони його мусять виконувати, вони будуть голосувати проти розв'язання комуністичної партії в ЗДА, але вони це мусять зробити, вони будуть голосувати проти оборонної війни ЗДА в випадку нападу СССР, але вони будуть мусіти йти на цю війну. Тільки д:р П. Мірчук уважає, що його і його партію не обов'язують рішення і постанови УНРади, хоча вони схвалені більшістю, бо вони йому особисто не подобаються і те вистарчає, щоби він їх не виконував, ба що більше не смів бути потягнений до відповідальности, бо йому це видається, що це ніяке порушення постанов.

Не тяжко собі уявити до чого довели б в практиці погляди і засади панів Мірчуків, коли ніяка постанова не могла б обов'язувати всіх, бо вона не всім подобається. Немає, здається, такої країни на світі, щоби її державні законні постанови всім подобалися і всіми партіями були схвалені. Та тим не менше всі обов'язані ті постанови виконувати і респектувати як свої власні. Нам би було цікаво знати, що сказав би д-р П. Мірчук, коли б так в нутрі УГВРади, — якщо б вона складалась з представників не одної, а кількох політичних партій, — одній якійсь партії її постанови не подобались і вона не схотіла їх виконувати. Чи не кричав би сам д-р П. Мірчук і його газета, що це диверсія, наступ ворога (може навіть концентричний, так модний зараз в бандерівській пропаґанді — прим. наша), анархія, большевицька п'ята колона, бунтівники, аґенти і т. д., і т. д., слова з арсеналу виcловів в десятилітньої бандерівської язикової боротьби проти своїх колишніх товаришів тюрем, шибениць і підпілля.

Тому і панам Мірчукам, якщо вони не на словах, а на ділі хочуть будувати українську державу, було б побажаним, щоби вони «трохи» перевірили свої думки і безкритично не ширили анархії і «liberum veto».

З хроніки нашого життя

НА РІДНИХ ЗЕМЛЯХ

Працівники Львівського театру ім. Заньковецької, Б. В. Романицький, В. П. Борисовець, В. С. Яресенко, В. А. Колишко-Любат, І. Д. Рубчак та Д. О. Дудеревич одержали нагородження урядовою премією. З цієї нагоди відбувся мітінґ громадськости м. Львова, щоби привітати лявреатів.

В пляні поширення московсько-большевицьких впливів на місцеву людність большевицька влада розбудовує в багатьох районах західньо-українських областей сітку культурно-освітніх закладів, клюбів, хат-читалень, бібліотек тощо, які вона заосмотрює в московські і большевицькі книжки. Заінстальовані радіоприймачі передають радіопередачі з Москви, а гуртки художньої самодіяльности ставлять московські п'еси.

Молодий український маляр Хмелько здобув своїм твором «Триюмф перемігшої батьківщини» по раз другий сталінську премію. Тепер він працює над другим своїм твором, що називатиметься «Навіки з Москвою, навіки з російським народом».

Недавно відбулося у Львові засідання президії Спілки совєтських письменників УССР, на якому, м. ін., брали участь в дискусії над докладом письменника Козланюка М. Рибак, П. Воронько, С. Олійник, В. Білаєв, А. Шмигельський, Р. Братунь і інші. В дискусії викрито (порядком критики і самокритики), що «львівські письменники не писали творів, у яких з достатньою силою показано б нових людей, молоді колгоспи, промислові підприємства», а «творчість письменників була відірваною часто від завдань сьогоднішнього дня». У висліді прийнято постанову, яка зобов'язує секретаріят Спілки докладніше контролювати роботу львівської її філії.

В травні відвідала Львів група українських письменників з Києва, між ними М. Рильський, В. Сосюра, П. Тичина. Цей останній з нагоди відвідин могили Івана Франка на Личаківському цвинтарі виголосив промову, в якій хвалив... Сталіна.

Наради совєтських партійних, адміністраційних і колгоспних установ виявили, що дотепер в областях Західньої України сколективізовано: в Станиславівській області — 95 проц. всіх селянських господарств, в Тернопільській області — 93,3 проц. орних ґрунтів, у Львівській області — 98,6 проц. орної ріллі.

В квітні відбувся черговий пленум ЦК КП(б)У, який знову ствердив цілий ряд недостатніх вислідів у «розгортанні соціялістичної роботи. І так, пленум виявив, що «недостатньо провадять масово-політичну і культурно-освітню роботу», «поверховно керують соціялістичним змаганням», «незадовільно займаються впровадженням дозвіду передовиків у сільське господарство», «мають місце бюрократичні перекручення», і т. д. У висліді нарад рішено перевести деякі персональні зміни в самих найвищих клітинах партії. І так: до політбюра КП(б)У прийнято В. В. Мацкевича та І. Д. Назаренка, до оргбюра прийнято В. П. Мжаванадзе, виключено з політбюра К. З. Литвина і звільнено його від обов'язків секретаря партії. Переведено теж ряд змін в обсаді «міністерств»: на становище міністра сільського господарства УССР назначено Н. Т. Кальченка, міністра радгоспів — О. В. Власенка, міністра автомобільної і тракторної промисловости — Г. С. Хламова, С. А. Акопова (міністр авт. і тракт. пром.) і П. М. Овчаренка (голова комітету в справах культ.-осв. установ) звільнено від виконування обов'язків.

НА ЕМІҐРАЦІЇ

В Ню-Йорку (ЗДА) створено «Товариство бувших вояків УПА». Першим головою новозаснованого товариства обрано І. Яриківського.

У Філядельфії (ЗДА) почав виходити новий часопис «Новий Світ», що його видає товариство «Самопоміч».

В Аделяйді (Австралія) засновано філію Союзу Українських Ветеранів.

Президія Української Національної Ради відкинула домагання фракції ОУНр (бандерівців), поставлені проф. І. Вовчуком заявою в дні 3 січня ц. р., як протизаконні супроти основного закону УНРади і необосновані.

У видавництві «Америка» в ЗДА вийшла з друку книжка «Модерна українська поезія» в опрацюванні Яра Славутича.

Відомий український маляр і ґрафік Яків Гніздовський (Ст. Пол, Мінн.) одержав другу премію за свій дереворит «Дерево», виставлений на ґрафічній виставці Міннеаполського Інституту Мистців.

Популярна українська ґазета в Канаді «Український Голос» святкувала цього року 40-ві роковини свойого виходу. М. ін. привітання українській ґазеті прислав прем'єр Канади Сен Льоран.

В Парижі відбулася мистецька виставка малярських образів відомого українського маляра Олекси Грищенка.

В днях 21—23 травня ц. р. в Клівленді (Огайо, ЗДА) відбулася річна чергова Конвенція найстаршої української допомогово-культурної установи Українського Народнього Союзу. Присутні на конвенції делегати від відділів УНС вислали привітальну телеграму до президента Трумена і секретаря стейту Ечісона, в яких звертають їх увагу на визвольну боротьбу українського народу проти московсько-большевицької окупації на Рідних наших Землях і домагаються від них включити також Україну як державу в плян допомоги і оборони проти загрози московського імперіялізму. Конвенція заслухала звітів уступаючих урядовців, схвалила їм повне довіря, намітила новий плян праці на будучий період, прийняла низку резоцій і постанов та вибрала новий уряд. Головою УНС обрано дотеперішнього його заслуженого секретаря — Дмитра Галичина.

Українська капеля бандуристів ім. Т. Шевченка під дириґуванням Гр. Китастого давала концерт під гаслом «Дякуємо за свободу» перед членами американського Конґресу, в будинку сенату.

Ректорат Українського Вільного Університету (УВУ) в Мюнхені промував в дні 30 березня ц. р. Карла Швенда — міністеріяльного радника Баварської державної канцелярії, доктором права «гоноріс кавза» УВУ.

В Ню-Йорку (ЗДА) почав виходити новий український часопис «Національна Трибуна», з політичною закраскою бандерівської партії .

В травні ц. р. відбулися треті річні збори Українських Американських Ветеранів, в яких взяв участь ген. Ф. Говлі, бувший командант американської смуги Борліна.

В Піттсбурґу (ЗДА) в днях 8—12 травня ц. р. відбулася XII Головна Конвенція Української Народньої Помочі. Головою УНП на новий рік обрано Дмитра Шабатуру.

Поштовий Відділ Фінансового ресорту ВО УНРади видав нову серію поштових значків «Червоного Хреста», з яких частину доходу з розпродажі призначено на допомогу жертвам визвольних змагань.

В Аделяйді (Австралія) при державній бібліотеці відкрито український відділ художньої літератури.

В днях 18 і 19 квітня ц. р. в Вилмінґтоні (Делявер, ЗДА) відбувся надзвичайний Собор УАПЦ в Америці, в якому взяв теж участь архиєпископ Мстислав з Канади. Собор займався справою ліквідації розколу УАПЦ в Америці.

БІБЛІОГРАФІЯ

ЛОГОС — Богословський квартальник. Ч. 1. 1950. Видає Колеґія Професорів Духовної Семинарії Отців Редемптористів у Ватерфорді (Канада).

ПОРОГИ — літературно-мистецький журнал. Ч. 7/1950. Квітень. Оуенос Айрес, Арґентина.

СВІТЛО — католицький часопис для українського народу. Ч. 10 і 11 — 1950. Торонто.

КАРПАТСЬКА СІЧ — Бюлетень Братства Карпатських Січовиків. Р. 1. Ч. 2. Квітень 1950. Торонто.

ГОЛОС СПАСИТЕЛЯ — Р. 22. Ч. 6. Червень 1950.

ДНІПРО — Рік XXX. Ч. 5. Філядельфія.

ЖІНОЧИЙ СВІТ — Ч. 5—6, травень —червень 1950, Видає Організація Українок Канади ім. Ольги Басарабової.

ПОДЯКА

На руки Центральної Управи ОДВУ з призначенням на «Визвольний Фонд» зложили:

[illegible]-ший Рідділ ОДВУ ім. Ю. Головінського в Гамтрак, Міш.	$ 17,50
[illegible]рковний Уряд гр.-кат. церкви св. Миколая в Майнерсвил, Па, ЗДА зі збірки на свяченсму	$ 28,56
[illegible]-ий Відділ ОДВУ в Чікаго, ЗДА, зі збірки	$ 98,00
[illegible]встон, Тексас, ЗДА, зі збірки	$ 92,00
А[illegible]евтон, Па, ЗДА, зі збірки	$ 17,00

Центральна Управа ОДВУ переслала згадані гроші на руки уповноваженого ОУН з вимогою гроші ці зужити тільки на потреби визвольної боротьби на Рідних Землях.

За Центральну Управу ОДВУ

проф. О. Грановський
голова

Степан Коцюба
фін. реф.

Ще є в продажі книжечка

СЬОГОДНІ Й ЗАВТРА

(Думки націоналіста)

написав ЗИНОВІЙ КНИШ

При більших замовленнях і для книгарень — відповідний опуст.

Замовляти в автора:

Z. KNYSH
c/o U.N.F.
Box 3093 Winnipeg, Man., Canada

Читайте! Поширюйте! Передплачуйте!

Великий Український Тижневик у Парижі

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО

Адреса Редакції й Адміністрації:
"La Parole Ukrainienne"
3, rue du Sabot, Paris 6-e, France.

Поодиноке число... 10 ам. цен.

Передплата:
на три місяці:... 1.25 ам. дол.
на шість місяців:... 2.50 ам. дол.
на рік:... 5 ам. дол.

Представник на ЗДА:
Mrs. Anna Weselowska
6244, Mitchell Street, — Detroit 11, Mich.

Чікаго й околицю:
Mr. Stephen Malanchuk
5551 W. Drummond Pl. — Chicago 39, Ill.

Ст. Пол—Мінеаполіс й околицю:
Mr. Juriy Pundyk
1825, Riverside Ave, SO,
Minneapolis 4, Minn.

УВАГА! УВАГА!

Центральна Управа ОДВУ має в розпродажі книжку **інж. Володимира Мартинця: ВІД УВО ДО ОУН (Українське підпілля).** Книжка обіймає 349 сторін друку, кромі цього має 116 світлин членів УВО-ОУН, які боролись і зложили своє життя за Самостійну Українську Державу.

Ціна книжки враз з пересилкою $ 4,00.

Крім цього маємо в розпродажі такі видання:

Назва книжки:	Ціна:
«ПРАПОРИ ДУХА» — О. Ждановича	$ 1,00
«ПОХІД УКРАЇНСЬКИХ АРМІЙ НА КИЇВ» — ген. М. Капустянського (частини I, II, III)	$ 2,00
«ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА ОУН»—П. Боярського	$ 0,50
«ВІСТІ З УКРАЇНИ» — П. Ромена	$ 0,25
«ДО ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКО - ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН»	$ 0,20
«ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ» — полк. Є. Коновальця	$ 0,20
«ПОЛКОВНИК КОНОВАЛЕЦЬ В ДЕСЯТУ РІЧНИЦЮ»	$ 0,20
«ДВІ ПОСТАТІ — ОДНА ІДЕЯ»	$ 0,20
«КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА БОЛЬШЕВИКІВ І УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ПРОЦЕС» — С. Николишина	$ 2,00
«САМОСТІЙНА УКРАЇНА» — М. Міхновського	$ 0,20
«В ХЕРСОНСЬКИХ СТЕПАХ» — Ю. Степового	$ 2,00
«ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ» — О. Ольжича	$ 0,20
«СІМ ЛІТ ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ» — Марка Віри	$ 0,40
«БЕЗДРОТНІ ТЕЛЕГРАФИ»	$ 0,20
«ЧУЖИНОЮ»	$ 0,20
«КОЗАЦЬКА ДИТИНА»	$ 0,20
«ОГОНЬ УМЕР»	$ 0,20
«ДАВНІ ЛЮДИ І ЗВІРІ»	$ 0,20
«СЬОГОДНІ І ЗАВТРА» (Думки націоналіста) — З. Книша	$ 0,50
«КОМАР - ІЖАК» — річники 1947—48	$ 0,15
«САМОСТІЙНА УКРАЇНА» (журнал) — річники 1948—49	$ 0,25
«ШЛЯХИ МОЛОДІ» (журнал) — річники 1946—48	$ 0,20
ПОРТРЕТИ С. ПЕТЛЮРИ і Є. КОНОВАЛЬЦЯ розм. 40×60	$ 0,50

Замовлення слати разом з грішми за замовлені видання на адресу головного кольпортера ОДВУ:

STEPHEN MALANCHUK
5551 W. Drummond Pl.
Chicago 39, Ill.

Центральна Управа ОДВУ.

Ціна 25 ц.

ОДИНОКИЙ ПІВТИЖНЕВИК У КАНАДІ

НОВИЙ ШЛЯХ

виходить кожної середи і суботи у Винипеґу

НОВИЙ ШЛЯХ від часу свойого заснування підпирає визвольну боротьбу Українського Народу та стоїть непохитно на засаді об'єднання українців без різниці на їх територіяльне походження, віроісповідання та політично-партійну приналежність.

НОВИЙ ШЛЯХ подає найскорше, найчастіше та найбільше вісток і інформацій з Канади і зі світу, а зокрема про життя українців на Рідних Землях, і з країн частин світу, де перебуває українська еміґрація.

НОВИЙ ШЛЯХ містить добірні повісті, оповідання і новелі, наукові статті, також статті на економічні й політичні теми, дописи з організаційного життя, листи читачів, дописи кореспондентів із різних країн, пластові вісті, а крім цього має постійну фармерську, жіночу і дитячу сторінки.

НОВИЙ ШЛЯХ віддав свої сторінки до послуг скитальцям і досі помістив безінтересовно понад 150,000 оголошень скитальців, допомігши їм тим способом відшукати своїх рідних та знайомих, порозкидуваних по цілому світі. Рахуючи за одне оголошення тільки $1.00, це творить 150,000 долярів.

НОВИЙ ШЛЯХ це одинокий часопис на американському континенті, в якого редакції, адміністрації, експедиції та друкарні половину складу персоналу становлять новоприбулі українці з Европи.

НОВИЙ ШЛЯХ є одиноким часописом у Канаді, який виходить двічі тижнево.

НОВИЙ ШЛЯХ є найдешевшим часописом по ціні (бо майже на половину дешевшим від тижневиків), а найвартіснішим по змісту.

НОВИЙ ШЛЯХ є тому найбільш читаним українським часописом, і то не тільки в Канаді, але й поза Канадою.

Передплата на рік виносить у Винипегу $3.50, в Канаді, поза Винипеґом $3.50, закордоном $4.00.

The NEW PATHWAY,

P. O. Box 3033 — Winnipeg, Manitoba